

PEDAGOGISCH WERKPLAN

kinderdagverblijven en peuterspeelzalen

Stichting
Kindercentra Soest

Inhoudsopgave

Inleiding		Blz. 4
Hoofdstuk 1:	Wennen, begroeten en afscheid nemen	Blz. 6
Hoofdstuk 2:	Eten en drinken	Blz. 11
Hoofdstuk 3:	Verschoenen, zindelijk worden en slapen	Blz. 16
Hoofdstuk 4:	A. Overgangsmomenten en dagritme	Blz. 19
	B. Open deurenbeleid bij kinderdagverblijven	Blz. 21
Hoofdstuk 5:	Bewegen en zintuiglijk waarnemen	Blz. 23
Hoofdstuk 6:	A. Samen spelen en samenleven	Blz. 31
	B. Seksuele ontwikkeling	Blz. 37
Hoofdstuk 7:	Taal en communicatie	Blz. 39
Hoofdstuk 8:	Buiten spelen, buitenruimte	Blz. 46
Hoofdstuk 9:	Ordenen, meten en rekenen	Blz. 50
Hoofdstuk 10:	Geluid en muziek, dans en beweging	Blz. 56
Hoofdstuk 11:	Beeldende expressie	Blz. 58

Als je dit pedagogisch werkplan leest, zul je beseffen hoeveel er komt kijken bij een verantwoorde kinderopvang. Je mag trots zijn op je werk!

Het pedagogisch werkplan is geschreven voor medewerkers van zowel de peuterspeelzalen als de kinderdagverblijven van de Stichting Kindercentra Soest (SKS). Voor deze beide vormen van kinderopvang gebruiken we in dit plan de term 'kindercentrum'.

Het boek *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* heeft de SKS geïnspireerd bij het schrijven van het pedagogisch werkplan. Een vertegenwoordiging van pedagogisch medewerkers, leidinggevenden en ouders hebben een eigen 'SKS-kleur' gegeven door teksten te schrijven, aan te vullen en de juiste accenten te leggen.

Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar
Elly Singer en Loes Kleerekoper
Een uitgave van Elsevier Gezondheidszorg, Maarssen 2009
ISBN 987 90 352 30552, NUR 854

Inleiding

Dit pedagogisch werkplan is geschreven voor pedagogisch medewerkers zoals jij. Elke dag sta je voor de uitdagende en veelzijdige taak het pedagogisch werkplan in de praktijk toe te passen. Maar ook aan ouders en andere geïnteresseerden laat dit plan duidelijk zien waar wij als Stichting Kindercentra Soest (SKS) voor staan.

Als je bij de SKS werkt, wordt er van je verwacht dat je werkt volgens het pedagogisch werkplan. Het werkplan maakt aan de hand van theorie en voorbeelden uit de praktijk zichtbaar wat het werk in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven precies inhoudt. Dit plan geeft een duidelijke richting aan je manier van werken. Het laat je stil staan bij het feit dat je bezig bent met opvoeden en dat je werkt aan het welbevinden en het gevoel van veiligheid van kinderen.

In je werk gaan veel dingen vanzelf. Je hebt een eigen aanpak waarbij je je prettig voelt. Door afstand te nemen, te observeren, gedachten en ervaringen uit te wisselen en te discussiëren toets je je eigen aanpak aan die van het pedagogisch werkplan. Je kunt je werk verder ontwikkelen en er nieuwe elementen aan toevoegen.

De basis voor het pedagogisch werkplan wordt gevormd door het pedagogisch beleid. Het pedagogisch beleid van de SKS is gebaseerd op de vier pedagogische basisdoelen die in de Wet Kinderopvang staan vermeld. Deze basisdoelen zijn geformuleerd aan de hand van de vraag: "Wat hebben kinderen nodig, ook met het oog op hun latere functioneren, voor hun welzijn en ontwikkeling?"

De vier basisdoelen van het pedagogisch beleid

Het aanbieden aan kinderen van:

1. Emotionele veiligheid, een veilige basis waar kinderen zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn. Het bieden van veiligheid is van primair belang. Niet alleen omdat het bijdraagt aan het welbevinden van kinderen op dit moment, maar ook omdat een onveilig klimaat het realiseren van de andere pedagogische doelstellingen in de weg staat.
2. Gelegenheid tot het ontwikkelen van persoonlijke competentie. Hiermee wordt bedoeld op brede persoonskenmerken zoals veerkracht, zelfstandigheid en zelfvertrouwen, flexibiliteit en creativiteit. Deze stellen kinderen in staat om allerlei type problemen adequaat aan te pakken en zich goed aan te passen aan veranderende omstandigheden.
3. Gelegenheid tot het ontwikkelen van sociale competentie. Dit begrip omvat een heel scala aan sociale kennis en vaardigheden zoals het zich in een ander kunnen verplaatsen, kunnen communiceren, samenwerken, anderen helpen, conflicten oplossen en voorkomen en het ontwikkelen van sociale verantwoordelijkheid. Een kindercentrum kan hier andere ontwikkelingsmogelijkheden bieden dan ouders en verzorgers thuis.
4. Waarden en normen. Kinderen moeten de kans krijgen om zich de waarden en normen, de 'cultuur' eigen te maken van de samenleving waarin zij leven. Het kindercentrum is een bredere samenleving dan het gezin: in het centrum komen kinderen in aanraking met andere aspecten van de cultuur en met de diversiteit die kenmerkend is voor onze samenleving.

Het pedagogisch beleid vormt de kern van onze stichting maar het is niet bedoeld voor de dagelijkse praktijk. Daarvoor is dit pedagogisch werkplan.

Twee soorten activiteiten

Voor de dagelijkse en wekelijkse planning van de verschillende activiteiten op de kindercentra wordt onderscheid gemaakt tussen verzorg-leer activiteiten en speel-leer activiteiten. Beide vormen zijn van even groot belang voor het emotionele contact en welbevinden van het kind. Ze bieden allebei belangrijke leer- en ontwikkelingsmogelijkheden.

1. Verzorg-leer activiteiten

Verzorging van jonge kinderen vraagt persoonlijk en intiem contact tussen jou en de kinderen. Bij de baby's is dat het sterkst. Verschonen en de fles geven zijn bijzondere momenten van contact/communicatie met de baby en daarom belangrijke leermomenten voor het kind.

Maar ook dreumesen en peuters hebben behoefte aan jouw lichamelijke nabijheid en aandacht als ze verdrietig zijn of even emotioneel willen opladen. Naarmate kinderen ouder worden leren ze meer vaardigheden om voor zichzelf te zorgen en mee te doen met de groepsrituelen en de gewoonten die de groep heeft.

De hoofdstukken 1 t/m 4B gaan over de verzorg-leer activiteiten zoals:

- Wennen, begroeten, afscheid nemen.
- Eten en drinken.
- Verschonen, zindelijk worden en slapen.
- Overgangsmomenten en dagritme.
- Open deurenbeleid op de kinderdagverblijven.

2. Speel-leer activiteiten

Kinderen leren al spelend. Ze leren daarom het beste als je hen speels benadert. Spelen vormt een natuurlijke motivatie om te leren. Alle aspecten van spel hangen samen maar voor het overzicht hebben we onderscheid gemaakt tussen zeven verschillende vormen van speel-leerervaringen.

De hoofdstukken 5 t/m 11 gaan over de speel-leer activiteiten. Onderwerpen die aan bod komen zijn:

- bewegen en zintuiglijk waarnemen,
- samen spelen en samenleven,
- seksuele ontwikkeling,
- taal en communicatie,
- buiten spelen, buitenruimte,
- ordenen, meten en rekenen,
- geluid en muziek, dans en beweging,
- beeldende expressie.

Veel hoofdstukken van dit plan hebben een vaste indeling met regelmatig terugkerende onderdelen zoals 'de kern', 'belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter', 'leren en ontwikkelen', 'veiligheid en welbevinden', 'samenwerken met ouders' en 'observeren en plannen'.

Een pedagogisch werkplan is nooit af. Naar aanleiding van nieuwe ervaringen en inzichten kan het in de loop der tijd worden aangepast.

Hoofdstuk 1: Wennen, begroeten en afscheid nemen

De kern

In het kindercentrum beginnen de kinderen hun dag met het afscheid nemen van hun ouders en het begroeten van de pedagogisch medewerker en de andere kinderen. Elke dag maken de kinderen tweemaal een overgang van opvoedingssituatie: van de ouders naar de groep en van de groep naar de ouders. Vooral aan kinderen die nieuw zijn stelt dit hoge eisen. Ouders en pedagogisch medewerkers helpen de kinderen bij het wennen en dag zeggen. In de kern gaat dit verzorg-leergebied over veiligheid en welbevinden: over het opbouwen en onderhouden van vertrouwde relaties tussen ouders en pedagogisch medewerkers, pedagogisch medewerkers en het kind, en tussen de kinderen onderling.

Belangrijke ontwikkelingen: van baby tot kleuter

Baby's tot zes maanden wennen relatief snel omdat ze nog weinig onderscheid maken tussen hun ouders en 'vreemden'. Maar de ouders zelf hebben het er wel vaak moeilijk mee om hun jonge kind uit handen te geven terwijl ze nog een veilige hechte band met het kind moeten opbouwen.

Kinderen tussen zeven maanden en drie jaar hebben waarschijnlijk de meeste moeite met wennen en afscheid nemen. Als pedagogisch medewerker moet je goed aanvoelen wat kinderen nodig hebben en samen met de ouders duidelijke wen-, afscheids- en begroetingsrituelen afspreken.

Vanaf één jaar beginnen kinderen de volgorde van regelmatig herhalende gebeurtenissen te herkennen. Ze snappen dat mama of papa weg gaat als ze in het kindercentrum zijn. En zodra het eerste kind weer is opgehaald, verwachten ze dat ook hun eigen papa of mama snel komt. Herhalende gebeurtenissen geven kinderen grip op hun leven.

Kinderen vanaf drie jaar gaan steeds beter begrijpen waar papa en mama zijn als het kind in de groep is. Ze kunnen zich een voorstelling maken van mensen en dingen die niet concreet aanwezig zijn. Vriendschap met leeftijdgenootjes wordt steeds belangrijker als bron van veiligheid.

Kleuters van vier jaar of ouder begrijpen dat papa en mama ergens anders zijn.

Veiligheid en welbevinden

Een nieuw kind in het kindercentrum

Een ontspannen relatie tussen ouder en pedagogisch medewerker helpt het kind om van de één naar de ander te gaan. Vanaf de eerste kennismaking werk je als pedagogisch medewerker aan een goede samenwerking. De meest ideale situatie is als ouders en pedagogisch medewerkers elkaar beschouwen als partners in de opvoeding.

Ouders krijgen van ons uitgebreide informatie over de gang van zaken in het kindercentrum. Bij de eerste kennismaking krijgen zij een rondleiding. Tijdens de rondleiding vertel je onder andere wie de pedagogisch medewerkers van de groep zijn, wat er gedurende de dag gebeurt en waar het kind eet, slaapt en speelt. Naast het informatieboekje krijgen ouders een kennismakingsmap met informatie over de betreffende locatie. Met deze informatie kunnen ouders en kind zich voorbereiden op de nieuwe situatie.

Op hun beurt informeren de ouders de pedagogisch medewerkers over de opvoeding thuis. Wat is het kind gewend? Hoe gaan ze thuis met het kind om? Wie kan er gebeld worden als er iets aan de hand is met het kind? Luister als pedagogisch medewerker goed naar de opvattingen en gewoonten van ouders en wees geïnteresseerd.

Het wennen van een nieuw kind

Van tevoren spreek je met je collega af wie ouder en kind opvangt op de *eerste dag*. Zodra zij binnenkomen, zoek je als pedagogisch medewerker contact. Je benoemt wat je bij het kind waarneemt. Bijvoorbeeld: “Je vindt het hier zeker een beetje druk, hè?” Je stelt ouder en kind op hun gemak. Je kunt aan de ouder van tevoren vragen iets mee te nemen waar het kind vertrouwd mee is bijvoorbeeld een knuffel of een doekje. Als pedagogisch medewerker geef je kind en ouder de tijd om te wennen aan de nieuwe omgeving, bijvoorbeeld door samen een activiteit in de groep te doen.

Degene die het kind opvangt blijft ook bij het kind. Probeer bij het ontvangen van jonge kinderen op de groep zoveel mogelijk rust te creëren. Blijf zoveel mogelijk op de groep. Loop zo min mogelijk heen en weer. Dit is onrustig voor het kind.

Veel ouders vinden het moeilijk om hun kind uit handen te geven. Onbewust kunnen zij dit gevoel overbrengen op hun kind, wat het afscheid nemen nog moeilijker maakt. Als pedagogisch medewerker geef je ouders de ruimte om hun gevoelens te uiten en hun zorgen en twijfels uit te spreken. Met de ouder spreek je af dat wij later op de dag gebeld kunnen worden om te vragen hoe het gaat. De eerste dag kun je als pedagogisch medewerker zelf ook het initiatief nemen om te bellen.

Leg tot slot aan ouders uit dat het moment van afscheid nemen –soms moeilijk – het beste kort, duidelijk en steeds op dezelfde manier kan gebeuren. Een weifelende ouder brengt het kind in verwarring. Meestal nemen we het kind van de ouder over en is er een speciale plek om samen de ouder uit te zwaaien. Bijvoorbeeld een ‘zwaairaam’ met gekleurde handjes erop.

Als de ouder het kind weer komt ophalen, vertel je hoe het gedrag van het kind was (vrolijk, druk, stil, etc.), wat het gedaan heeft en eventuele bijzonderheden over het eten en slapen. Een goede communicatie tussen ouders en pedagogisch medewerkers aan het einde van de opvang, vergemakkelijkt de overgang van het kindercentrum naar thuis.

Opbouwen vertrouwensrelatie met het kind

Tijdens het wenproces bouw je als pedagogisch medewerker met het kind een persoonlijke relatie op, waarin de basis wordt gelegd voor een gevoel van vertrouwen en veiligheid. Dit begint al bij binnenkomst: je stapt op de nieuwkomer af, je noemt de naam van het kind en heet het kind van harte welkom. ‘Hallo, fijn dat je vandaag komt.’ Met houding, lichaamstaal en mimiek laat je het kind en ook de ouder voelen dat ze welkom zijn.

Als pedagogisch medewerker reageer je sensitief en responsief op het kind door goed te letten op het gedrag van het kind en de non-verbale communicatie. Wat wil dit kind duidelijk maken? Doordat je laat merken dat je het kind begrijpt, voelt het kind zich veilig en geaccepteerd. Tijdens het wenproces hebben jonge kinderen vaak een sterke behoefte aan contact en lichamelijke nabijheid van de pedagogisch medewerker. Daarom blijf je zoveel mogelijk zichtbaar voor het kind. Je leert de kinderen wat van hen verwacht wordt door duidelijke regels, grenzen en rituelen. Maar ga daar op een soepele manier mee om. Met de wenkinderen verken je de ruimte: waar is de wc? Waar zijn de speelhoeken? Je geeft steeds uitleg en verwoordt wat er gebeurt. Met dagritmekaarten kun je de structuur van de dag aangeven. Je visualiseert als het ware wat er gaat gebeuren.

Het nieuwe kind en de andere kinderen

Bij een nieuw kind in de groep bereid je met de andere kinderen de eerste kennismaking voor. Kennismaken is een wederzijds proces. Niet alleen de nieuwkomer moet wennen aan de groep, maar de groep moet ook de nieuwkomer leren kennen.

Pedagogische middelen voor het opbouwen van vertrouwde relaties tussen kinderen zijn: het vaak noemen van de namen van de kinderen en het zingen van liedjes waarin de namen worden genoemd. Ook door het steeds laten terugkeren van rituelen, zoals het vieren van verjaardagen en het inlassen van vertelmomenten in de kring ontstaat er een wij-gevoel.

Het samenspel stimuleer je door het nieuwe kind te laten meespelen in een klein groepje. Je helpt bij de onderlinge communicatie tussen de kinderen. Je leert de kinderen enkele eenvoudige regels voor het omgaan met elkaar, zoals "Elkaar geen pijn doen."; "Zeg maar tegen Jamy wat je wilt."; "Laat Isa maar met rust, ze wil alleen spelen."; "Om de beurt". Je legt uit en verwoordt de gevoelens en wensen van de kinderen.

De dagelijkse praktijk voor kinderen die al gewend zijn

Afscheid nemen van de ouders

Bij binnenkomst en vertrek wordt ieder kind nadrukkelijk gedag gezegd, niet alleen door "Hoi" of "Dag!" te zeggen, maar ook door het kind aan te kijken, contact te maken en zijn of haar naam te noemen: "Dag lieve Sterre, we zien elkaar morgen weer!" Bij het afscheid van de ouder geef je het kind de ruimte om zijn emoties te uiten. Als pedagogisch medewerker praat je tegen het kind, benoem je zijn emoties, toon je begrip en bied je troost, bijvoorbeeld door het kind even op schoot te nemen. Daarna bied je het kind aan om samen iets te gaan doen. Sommige kinderen hebben behoefte om zich even terug te trekken om het afscheid te verwerken. Voor hen is een rustig hoekje of een rustige activiteit een beter alternatief.

Pedagogische middelen bij het dagelijkse afscheid nemen van ouders:

- Persoonlijk contact maken met het kind en de ouders.
- Ouders en kinderen helpen om een helder terugkerend afscheidsritueel te ontwikkelen. Ouders die hun tegenstrijdige gevoelens of twijfels uiten tegen het kind, maken het afscheid moeilijker. Dus help de ouders met hun gevoelens.
- Benoem en bevestig de gevoelens die het kind heeft bij het afscheid.
- Als het kind er behoefte aan heeft: lichamenlijk contact of een plekje om zich even terug te trekken.
- Kinderen helpen om een rustige en aantrekkelijke activiteit te vinden of een speelkameraadje.
- Een spel aanbieden waarin kinderen afscheid nemen kunnen oefenen. Bijvoorbeeld in de poppenhoek, waar we naspelen dat pappa of mamma naar het werk gaat en uitgezwaaid wordt. We kunnen pappa of mamma even 'opbellen' met de speelgoedtelefoon en verwoorden dat het kind zo lekker aan het spelen is: "Tot vanmiddag!" De oudere kinderen kunnen dit spel ook met elkaar doen en zelf een 'telefoongesprek' voeren.
- Met kleine verhalen, versjes en boeken over afscheid nemen help je de kinderen bij het begrijpen en verwoorden van hun gevoelens.
- Met dagritme kaarten op de muur inzicht geven in het dagschema.

Ophalen en afscheid nemen van de pedagogisch medewerkers

Als pedagogisch medewerker bereid je samen met de kinderen het ophalen door de ouders voor. Bouw aan het einde van de middag het spel langzaam af en benoem dat straks de eerste kinderen opgehaald worden. Soms wordt gekozen voor een rustige activiteit, bijvoorbeeld tekenen aan tafel. Soms worden groepen aan het eind van de middag samengevoegd en wordt er buiten gespeeld of in de speelhal. Als de ouder gearriveerd is en na een tijdje aanstalten maakt te vertrekken, ondersteun je dit, bijvoorbeeld door een duidelijke afscheidsgroet: 'Dag....., tot vrijdag!'

Bij de peuterspeelzaal gaan de kinderen tegelijkertijd naar huis. Dit afscheid wordt ingeleid door gezamenlijk in de kring een vast ritueel te volgen, ten teken dat de ochtend of middag op de speelzaal voorbij is en dat de kinderen weer mee gaan met hun ouders.

Bij het ophalen geef je ouder en kind even de tijd om over te schakelen van de ene situatie naar de andere. Ouders willen over het algemeen graag weten hoe de dag van hun kind is verlopen. Beschouw dit zelf ook als een belangrijk moment. Praat even met de ouders en vertel iets of laat iets zien over de belevenissen van de kinderen gedurende de dag.

Pedagogische middelen zijn:

- Het spel is rustig afgebouwd tegen de tijd dat de eerste ouders arriveren.
- Duidelijke afspraken met ouders over hoe laat ze hun kind komen ophalen.
- Informatie uitwisselen over de dag.
- Als pedagogisch medewerker neem je duidelijk afscheid van de kinderen, ook als je zelf eerder weggaat in verband met je werkrooster.
- Ouders informeren waarom de overgang voor hun kind soms moeilijk kan zijn.
- Je vertelt aan de andere kinderen wat er gebeurt en dat zij ook straks door hun moeder of vader worden opgehaald en of dat vroeg of laat is, etc.

Naar een volgende groep

Als het kind naar een andere groep gaat, maakt het daar opnieuw een wenproces door. Aan de overgang naar een andere groep is op de laatste dag een afscheidsritueel verbonden. Dat kan bijvoorbeeld bestaan uit liedjes zingen, cadeautjes geven, afscheidstekeningen maken, trakteren en uitzwaaien. Op de nieuwe groep wordt het kind ontvangen met een welkomstritueel.

Op het kinderdagverblijf

Rond de tijd dat het kind over gaat naar een andere groep, nodig je de ouder uit voor een overdrachts/kennismakingsgesprek op de nieuwe groep. Kinderen beginnen minimaal twee weken voor de overgangdatum met wenmomenten op de nieuwe groep.

Op de peuterspeelzaal

Op een aantal speelzalen wordt gewerkt met ochtendgroepen voor de jongsten en middaggroepen voor de oudere kinderen. Rond hun derde verjaardag of een paar maanden later gaan de ochtendkinderen over naar de middaggroep. Zij blijven in dezelfde groepsruimte. Vaak zijn de pedagogisch medewerkers en (een deel van) de kinderen bekend bij het kind waardoor het wennen meestal soepel verloopt.

Observeren en plannen

In de eerste periode van het wennen leert het kind de overgang te maken van thuis naar het kindercentrum. Kind en ouder raken er aan gewend om de dag gescheiden van

elkaar door te brengen. Je legt uit wat het belang is van een wenperiode en wat je van de ouder verwacht.

Volledig gewend?

Wanneer het kind zonder al te veel verdriet of angst in de groep kan zijn, is de eerste periode van wennen afgesloten maar wanneer is een nieuw kind volledig gewend in de groep? Je observeert het kind en constateert dat het gewend is als je alle hieronder genoemde gedragingen bij het kind waarneemt:

1. Het kind voelt zich zichtbaar op zijn gemak bij alle pedagogisch medewerkers van de groep: het laat zich troosten, helpen, naar bed brengen en er is non-verbale en/of verbale communicatie tussen medewerker en kind.
2. Het kind speelt met of naast andere kinderen.
3. Het kind voelt zich op zijn gemak of beweegt zich vrij in de ruimte. Het gebruikt de speelhoeken en het spelmateriaal en heeft hier plezier in.
4. Het kind heeft een zeker ritme in de groep gevonden. Voor baby's betekent dit een min of meer herkenbaar eet- en slaapritme. Voor oudere kinderen houdt dit in dat zij min of meer het ritme van de groep kunnen volgen: ze eten, drinken, slapen en spelen het grootste deel van de tijd met de andere kinderen mee.

Hoofdstuk 2: Eten en drinken

De kern

Eten is een belangrijk, terugkerend aspect in het dagelijks leven. We voeden ons om zo alle energie die het lichaam nodig heeft te kunnen leveren. Daarom moet er tijdens grote of kleine maaltijden met aandacht gegeten en gedronken worden. Eten en drinken zijn een bij uitstek plezierig en sociaal gebeuren. Baby's hebben intiem contact met de pedagogisch medewerker die de fles geeft. Peuters eten in kleine groepjes aan tafel en hebben samen plezier. Ze leren rekening houden met elkaar en gesprekken te voeren met andere kinderen en de medewerkers. Traktaties bij een feest of afscheid maken voor jonge kinderen gedeelde waarden heel concreet, bijvoorbeeld we zijn blij dat je jarig bent.

Belangrijke ontwikkelingen: van baby tot kleuter

Kort samengevat maken kinderen de volgende ontwikkeling door:

- Baby's: afhankelijkheid en intiem contact met de pedagogisch medewerker tijdens het voeden, waarbij je als pedagogisch medewerkers het bioritme van de kinderen volgt.
- Dreumesen: toenemende zelfredzaamheid en het vermogen en de wens om samen met de andere kinderen het eet- en drinkritme van de groep te volgen.
- Peuters: verder toenemende zelfredzaamheid en gericht op gezelligheid met de andere kinderen.

Veiligheid en welbevinden

Gezondheid

De basis voor een gezond voedingspatroon wordt gelegd als kinderen jong zijn. Als medewerker bij de SKS deel je die verantwoordelijkheid. Door een gevarieerd en aantrekkelijk aanbod van eten en drinken raken kinderen vertrouwd met een afwisselend menu. Het is leuk en interessant voor kinderen om ervaring op te doen met allerlei soorten smaken, geuren en substanties. Zo leren ze onderscheid te maken tussen verschillende voedingssoorten en een eigen smaak te ontwikkelen. Het geeft hen, nu en later, de mogelijkheid om eigen keuzes te maken in wat ze lekker vinden.

Vertrouwde relatie tussen pedagogisch medewerker en kind

Degene die je te eten geeft, is heel belangrijk. Eten geven en krijgen en samen eten zijn intense sociaal-emotionele ervaringen. Bij eten en drinken spelen alle pedagogische middelen een rol die te maken hebben met veiligheid en welbevinden: sensitieve en responsieve communicatie van de pedagogisch medewerker met het kind; respect voor de autonomie van het kind en voor het verlangen om dingen zelf te doen; vertrouwde ritmes en rituelen, een duidelijke uitleg wat er gaat gebeuren en rust en geduld.

Voor baby's is het een totaalgevoel: warme melk in de maag en intiem fysiek contact met de volwassene die je vasthoudt. Qua contact hoort het voeden van de baby tot de belangrijkste momenten van de dag. Baby's die nog niet rechtop kunnen zitten worden vaak in een wipstoeltje gezet voor hun fruithap. Er is ook een andere mogelijkheid: het kind op schoot nemen. Dat verhoogt de intimiteit en het contact. Het vereist een goede samenwerking tussen pedagogisch medewerkers om ervoor te zorgen dat je tijdens het geven van de fles je volledig op de baby kunt richten.

Regels rond eten en drinken

Op het kindercentrum hebben we te maken met een grote groep kinderen met van huis uit verschillende eetgewoonten. Om het eten goed te laten verlopen, hanteren we dan ook een aantal basisregels. Deze regels passen we toe vanaf het moment dat een kind aan tafel mee kan eten. Belangrijke zaken rondom het eten zijn: zorg en aandacht, plezier en gezelligheid, hygiëne en kwaliteit.

Binnen het kinderdagverblijf

Algemene regels

- Medewerkers en kinderen gaan gezamenlijk aan tafel.
- De kinderen gebruiken een bord en op de peutergroep een vork. Soms ook een mes.
- Het eten wat gepakt of gevraagd is, moet het kind proberen op te eten.
- We storen anderen zo min mogelijk bij het eten.

Plezier en gezelligheid

- Start de maaltijd met een vast ritueel zoals het zingen van een bepaald lied.
- Dwing kinderen niet om bepaalde dingen of bepaalde hoeveelheden te eten, maar stimuleer ze wel.
- De kinderen mogen kiezen wat ze eten maar jij als pedagogisch medewerker bepaalt waaruit het kind kan kiezen. In principe wordt er eerst een boterham gegeten met gezond (hartig) beleg, daarna mag gekozen worden voor zoet beleg.
- Zorg dat er voldoende tijd is om te eten en voorkom stress.
- Er hoeft niet snel te worden gegeten, maar het moet ook niet te lang duren.
- Laat kinderen niet teveel eten. Er is een maximum aan de hoeveelheid boterhammen per maaltijd. Zo proberen wij overgewicht te voorkomen.

Hygiëne en kwaliteit

- Kinderen en pedagogisch medewerkers wassen hun handen vóór het eten, kinderen wassen hun handen en gezicht na het eten.
- Wat op de grond valt mag niet meer worden opgegeten.
- Iedereen eet van een eigen bord en drinkt uit een eigen beker.
- Bij het fruit eten krijgt ieder een eigen bakje.
- We geven kwalitatief goede voeding zoals bruin brood en vers fruit (bij jongere baby's soms een kant-en-klaar potje). We beperken het eten van suikers en vetten. Bij de broodmaaltijd bieden we melk aan.
- We houden rekening met individuele diëten en principes, zolang het niet het budget te boven gaat en nog uitvoerbaar is in de groep. Bij eventueel noodzakelijke dieetvoeding kunnen ouders dit zelf meegeven.
- We kiezen waar mogelijk voor het gezonde alternatief bijvoorbeeld cornflakes in plaats van chips.

Op de peuterspeelzaal

Plezier en gezelligheid

- We starten het fruit eten en drinken met een ritueel zoals een verhaal of lied.
- Dwing kinderen niet om bepaalde soorten fruit te eten maar stimuleer ze wel.

Hygiëne en kwaliteit

- Voor het fruit eten, wassen kinderen en pedagogisch medewerkers hun handen.
- Valt eten op de grond dan wordt dit niet meer opgegeten.
- Ieder kind eet uit een eigen bakje en drinkt uit een eigen beker.
- We geven kwalitatief goede voeding (vers fruit) en beperken het eten van suikers en vetten.
- Wij houden rekening met individuele diëten en principes.

Leren en ontwikkelen

Vaardigheden voor zelfredzaamheid

Een lepel vasthouden en in je mond steken is voor een baby een grote prestatie. Dreumesen leren kiezen wat ze op hun brood willen en driejarigen leren om zelf hun brood te smeren, te beleggen en te snijden. Ze leren ook vaardigheden om bij te dragen aan de gezamenlijke maaltijd: tafel dekken, bekertjes uitdelen, inschenken, afwassen of inruimen van de afwasmachine. Spannend, leerzaam en sociaal is het samen klaarmaken van eten: soep maken, koekjes bakken of een fruitsalade maken.

Jonge kinderen zijn van nature gemotiveerd om dingen zelf te doen en de pedagogisch medewerker te helpen. In een groep wordt deze motivatie nog versterkt door de neiging om andere kinderen te imiteren.

Sociale vaardigheden en taal

Veel van de communicatie aan tafel tussen de pedagogisch medewerker en de kinderen gaat over het eten zelf. Maar je kunt ook ingaan op spontane gesprekjes van de kinderen met elkaar over baby's in hun moeders buik, vakanties, oma's en opa's. Peuters leren steeds beter om te praten over onderwerpen die niet hier en nu aanwezig zijn. Deze manier van converseren vormt een basis voor verdere taal- en denkontwikkeling.

Cognitieve vaardigheden

Terloops wordt er tijdens het eten ook veel geleerd over de wereld. Je legt uit dat het drinken op de grond stroomt als het kind de beker omkeert. De kleuren worden benoemd bij het kiezen van een beker. Er wordt geteld bij het tafeldekken en neerzetten van de borden, bakjes en bekertjes. Kinderen praten spontaan over wie het meeste sap heeft. En ze kiezen de grootste of kleinste boterham. Je bent met de kinderen op een speelse manier bezig met rekenen en natuur(kunde).

Feesten en feestjes

Soms wordt het dagritme onderbroken voor een klein of groot feest, bijvoorbeeld een verjaardag of een zomerfeest. Bij feesten horen eigen rituelen. Belangrijk onderdeel daarvan is het eten en het drinken. Feestelijke rituelen versterken het gevoel van verbondenheid tussen de kinderen, de pedagogisch medewerkers en de ouders. Wanneer een kind jarig is, of bij een andere feestelijke gelegenheid, mag het uiteraard trakteren. Daarbij gaat het om samen feest vieren en het jarige kind in het zonnetje te zetten. Je vraagt ouders daarom de traktatie beperkt te houden en rekening te houden met gezondheid en veiligheid (bijvoorbeeld geen snoep of gevaarlijke voorwerpen zoals lollies).

Invoegen in het dagritme van de groep

Het eten en drinken wordt in toenemende mate een door de pedagogisch medewerker geïnitieerde activiteit. Bij baby's volg je nog het voedingsschema van het individuele kind maar bij peuters volg je een dagschema.

Baby's: als baby's naar het kinderdagverblijf komen, hebben zij met hun ouders een patroon opgebouwd van drinken, slapen en wakker zijn. Vasthouden aan dit schema geeft de baby's en hun ouders, naast alle nieuwe ervaringen, een gevoel van veiligheid en vertrouwdheid. De meeste baby's hebben er weinig problemen mee als er iets wordt geschoven met hun voedingstijden. Het geven van de fles aan deze kinderen kan enigszins worden gepland waardoor de baby op een rustig moment de fles krijgt en niet tijdens een druk moment. Voor het schuiven met voedingstijden van baby's is altijd overleg met de ouders nodig.

Dreumesen en peuters: ook voor de kinderen die aan tafel kunnen eten, is het belangrijk om in te spelen op de eigen behoeften en mogelijkheden van het kind. Voor dreumesen is de overgang naar gezamenlijk eten en drinken een hele stap. Kinderen moeten er aan wennen om met andere kinderen aan tafel te zitten. Door tijdig aan te kondigen dat er gegeten gaat worden, help je de kinderen bij het omschakelen. Kinderen die vroeg slapen krijgen 's middags eerder drinken aangeboden dan de andere kinderen: zodra zij uit bed komen.

Gezamenlijke eet- en drinkmomenten verlangen van het kind dat het enige tijd kan blijven zitten. Dreumesen en peuters zijn sterk op beweging gericht. Rustig zitten is voor hen een behoorlijke opgave. Je doet er daarom verstandig aan te zorgen dat de kinderen voor en na het eten even lekker kunnen bewegen: even naar buiten, een renspelletje in de gang of samen de stoelen op hun plaats tillen.

Heeft een kind dorst dan kan er altijd tussendoor extra worden gedronken.

Samenwerken met ouders

In het intakegesprek wordt overlegd over de eetgewoonten thuis en religieuze en culturele verschillen in voeding. Met ouders wordt het beleid ten aanzien van voeding doorgesproken. Zonodig bespreek je met de ouders hoe wordt omgegaan met dieetvoorschriften in verband met bijvoorbeeld allergieën. Met ouders van baby's worden heldere afspraken gemaakt over de voedingsschema's en eventuele aanpassingen daarvan. Zo nodig wordt informatie uitgewisseld over het eetgedrag van een kind. Ouders en pedagogisch medewerkers geven elkaar waar mogelijk tips en adviezen.

Observeren en plannen

Observeren

Door gericht naar de kinderen te kijken, kun je zien op welke ontwikkelingsbehoeften je kunt inspelen. Bijvoorbeeld op het gebied van zelfredzaamheid, het volgen van regels of het ontwikkelen van sociale en cognitieve vaardigheden. Observeer bijvoorbeeld de volgende zaken:

Eet en drinkt het kind voldoende en met plezier? Heeft het duidelijke voor- en afkeuren? Eet het gevarieerd? Vraagt het vaak tussendoor om eten en drinken? Kauwt het kind goed? Is de baby ontspannen? Merk je aan het gedrag van de kinderen (kijken, lachen, praten) dat ze zich prettig voelen? Maken de kinderen onderling contact? Doen de kinderen mee met liedjes en gesprekjes? Zijn er kinderen die steeds afzijdig blijven? Raken kinderen minder betrokken naarmate ze langer aan tafel zitten? Vertonen kinderen tekenen van vermoeidheid of van lichamelijke onrust?

Plannen

Zoals uit dit hoofdstuk blijkt, zitten er veel pedagogische kanten aan het eten en drinken op de groep. Daarom is het belangrijk om tijdens pedagogisch overleg regelmatig stil te

staan bij de eetsituatie. Past de manier waarop het eten en drinken is georganiseerd nog bij de pedagogische keuzes die binnen de SKS worden gemaakt? Er zijn verschillende gebieden waarop de nadruk kan worden gelegd:

- Tijd en geduld voor intiem contact met individuele kinderen.
- Leren van vaardigheden voor zelfredzaamheid.
- Gezelligheid en sociale vaardigheden.
- Ordelijk verloop en duidelijke regels.

Belangrijk is ook de afgesproken taakverdeling. Met een goede voorbereiding is het in de meeste gevallen mogelijk dat minstens één pedagogisch medewerker vooral op de kinderen gericht is, terwijl de ander zich met het voorbereiden van eten en drinken bezighoudt. Dit geeft niet alleen rust en duidelijkheid voor de kinderen maar ook voor jou en je collega's.

Eten en drinken kunnen ook een plaats krijgen bij het werken aan de hand van een thema of project. De verbinding van het vieren van Sinterklaas met wortels en hooi als voedsel voor het paard en de geur van net gebakken pepernoten is overduidelijk. Heb je een project met bijvoorbeeld het thema 'winkels' dan kun je een marktstal inrichten waar de kinderen het fruit van de dag mogen 'kopen'. Met creativiteit zijn voor alle thema's activiteiten te bedenken op het gebied van eten en drinken.

Dagindeling eten en drinken

Kinderdagverblijf

Tussen 9.00 en 10.00 uur: fruit en drinken
Rond 11.30 uur: lunch
Rond 15.30 uur: cracker of iets dergelijks en drinken
Rond 17.30 uur: drinken

Heeft een kind dorst dan kan er tussendoor altijd gedronken worden.

Peuterspeelzaal

Rond 10.00 uur: fruit en drinken ochtendgroep
Rond 14.30 uur: fruit en drinken middaggroep

Hoofdstuk 3: Verschonen, zindelijk worden en slapen

De kern

Jonge kinderen worden met regelmaat verschoond of begeleid bij het naar de wc gaan. Ze worden naar behoefte te slapen gelegd. Bij elkaar opgeteld is een pedagogisch medewerker daar individueel per baby ongeveer twee uur per dag mee bezig. Bij het kinderdagverblijf ben je bij de oudere kinderen ongeveer twee uur per dag in totaal, dus niet per kind maar voor de hele groep, bezig met verzorgende activiteiten. Binnen de peuterspeelzaal besteedt een pedagogisch medewerker ook een behoorlijk gedeelte van de tijd aan verschonen en zindelijk worden.

Deze uren van verzorging zijn belangrijke uren! Ze zijn bij uitstek geschikt voor het scheppen van emotionele veiligheid en geborgenheid. Daarnaast gaat het om het verwerven van zeer belangrijke vaardigheden die het zelfbesef van kinderen sterken: om zindelijk te worden en om eigen rust en slaap te leren reguleren.

Aan een aandachtige en respectvolle verzorging van kinderen wordt bij de SKS veel waarde gehecht; het is een belangrijke taak van de pedagogisch medewerker, met groot effect op het welbevinden van het kind.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Bij dit verzorg-leergebied maken de kinderen een ontwikkeling door van grote afhankelijkheid van de ouder en pedagogisch medewerker naar zelfredzaamheid en bewustzijn van het eigen lichaam en de eigen behoeften.

Zelfredzaamheid

Als baby's behoedzaam worden verzorgd, ondersteunt dit een positief bewustzijn van hun eigen lichaam. In de intieme relatie met de pedagogisch medewerker leert het kind de woorden voor zijn lichaam en krijgt plezier in het meedoen. Nog later krijgt het aan- en uitkleden het karakter van samenwerken. Je leert het kind oplossingen te vinden hoe hij het beste zijn kleren aan kan trekken. Het zelf kunnen aan- en uitkleden, onder het belangstellende oog van de pedagogisch medewerker, geeft een gevoel van triomf.

Reguleren van rust en slaap

In het begin zie je zelf als pedagogisch medewerker dat de baby toe is aan slapen. Op hun vierde weten veel kinderen zelf wanneer ze even moeten rusten voor ze verder spelen. Dit proces heeft alles te maken met zelfbewustzijn. Kinderen leren dat bepaalde onprettige gevoelens kunnen betekenen dat ze moe zijn en dat ze zich beter even in een hoekje kunnen terugtrekken. Voor het zover is, interpreteer jij hun gedrag. Je stemt met het kind af wanneer het naar bed gaat. Het kind leert zich vervolgens over te geven aan de slaap. Hoe minder hulpmiddelen daarbij gebruikt worden, hoe beter. Het is belangrijk dat een kind zijn eigen vermoeidheid leert herkennen en er adequaat op weet te reageren. Het leert zichzelf te reguleren: momenten van actie wisselt het af met momenten van rust.

Zindelijkheid

Baby's zijn zich niet bewust van het moment waarop hun blaas zich leegt en wanneer ze aan het poepen zijn. Langzamerhand worden ze zich bewust van die volle luier. Nog later kunnen ze als dreumes het gevoel herkennen van spieren die actief worden bij het plassen en het poepen. Daarna kunnen ze de aandrang herkennen en weten ze dat ze naar de wc kunnen gaan. Ondertussen ontstaat ook het gevoel van privacy en willen ze alleen zijn op de wc.

Veiligheid en welbevinden

Bij de verzorging gaat het om pedagogisch handelen dat emotionele veiligheid en welbevinden bevordert. Je reageert sensitief en responsief op de kinderen. Alle verzorgingsmomenten beginnen met de aandacht te vragen van het kind. Je legt consequent uit wat je van plan bent te gaan doen, je vraagt of het kind wil meedoen en kijkt en luistert naar de initiatieven van het kind en reageert daar op. Je nodigt uit om mee te werken en uiteindelijk om samen te werken. Je toont daarbij respect voor de autonomie van het kind. Je erkent het unieke van elk kind en geeft ruimte aan de eigen initiatieven. Je benoemt alle delen van zijn lichaam. Zo ondersteun je de wens van het kind zich zelf te leren kennen en zelfredzaam te worden.

Herkenbare herhalingen en rituelen

Herhalingen en rituelen zijn ook op dit verzorg-leergebied heel belangrijk voor de emotionele veiligheid. Door van te voren te vertellen wat er gaat gebeuren kan een kind zich er mentaal en fysiek op voorbereiden. Wanneer de volgorde van de handelingen van de pedagogisch medewerker steeds hetzelfde is, wordt het verzorgen herkenbaar en daardoor voorspelbaar voor het kind. Zo ontstaat er structuur voor een kind.

Het tempo waarin we verzorgen is belangrijk. Het is van belang kinderen de tijd te gunnen onze handelingen en onze taal te begrijpen. Als je het kind uitnodigt om mee te werken bij het uitkleden, neem dan de tijd en wacht op een reactie. Een paar seconden maakt alle verschil! Pas je tempo aan het kind aan. Je hebt ook peuters die juist heel vlot zijn en vlug geholpen willen worden zodat ze snel weer kunnen gaan spelen.

Voor het slapen gaan neem je als pedagogisch medewerker samen met het kind de tijd voor de vaste rituelen van het naar bed gaan. Dit zijn waardevolle intieme momenten.

Leren en ontwikkelen

Ontwakend zelfbesef

Alle aspecten van dit verzorg-leergebied zijn potentiële strijdterreinen: over slapen, over luiers gebruiken en in de broek poepen en plassen. Deze strijdpunten kunnen worden voorkomen door een goede combinatie van respect voor de autonomie van het kind en het stellen van duidelijke grenzen: eerst even doen wat het kind graag wil, daarna weer verder gaan met de verzorgingstaak. Bij alle handelingen wordt het kind actief betrokken totdat het in staat is het zelf te doen. Maak hierbij ook handig gebruik van de neiging van kinderen om elkaar te imiteren.

Lichaamsbeleving

Je ondersteunt de kennis van het eigen lichaam door woorden te geven aan de verschillende lichaamsdelen en aan de gevoelens die je bij de kinderen ziet. Je benoemt het verschil tussen jongens en meisjes als je merkt dat kinderen daar aandacht voor hebben. Je geeft antwoord op vragen van kinderen en helpt hen met het stellen van grenzen aan elkaar. Je bespreekt wat fijn is en niet fijn en dat een kind rekening moet houden met wat een ander kind wil. Ieder kind heeft recht op privacy. Zelf heb je als medewerker een voorbeeldfunctie in de overdracht van waarden op dit gebied.

Samenwerken met ouders

In principe geldt voor alle kinderen dat het eigen ritme van actief zijn en momenten van rust wordt gevolgd. Overleg met ouders hoe vaak jonge kinderen en hoe lang oudere kinderen mogen slapen. Het is voor ouders en kind geruststellend wanneer het op

dezelfde manier gaat slapen als thuis. Dus vraag de ouder over de slaaprituelen thuis en vraag om eventueel een knuffel van het kind mee te nemen naar de groep.

Over zindelijk worden kunnen ouders heel verschillende meningen hebben. Aan jou als pedagogisch medewerker de taak deze ideeën te respecteren en er mee om te gaan. De manier waarop kinderen worden ondersteund bij het zindelijk worden, gebeurt altijd in overleg met de ouders. Dat neemt niet weg dat we in het kindercentrum ook een eigen beleid hebben: als ouders willen beginnen met zindelijk maken terwijl het kind er volgens de jou niet aan toe is, ga hier dan niet in mee met de ouders. Geef uitleg en motiveer je standpunt. Het is aan de ouders om zich daar in de thuissituatie wel of niet door te laten beïnvloeden. Wanneer kinderen in de groep verschillend worden benaderd bij het zindelijk worden zullen ze dat over het algemeen accepteren.

Observeren en plannen

Verschonen, aan- en uitkleden: Bij het verschonen en het aan- en uitkleden is het van belang de verschillende initiatieven van kinderen tijdens het verzorgen te herkennen. Zijn er dingen die het kind al zelf wil doen? Voor het gevoel van veiligheid en gezien worden, betekent het veel voor kinderen wanneer ze antwoord krijgen op kleine signalen. Bij grotere kinderen betekent het dat zij er toe doen; ze voelen zich belangrijk als hun eigen initiatieven door jou worden opgemerkt.

Rust en slapen: Kinderen die voldoende rusten kunnen vervolgens geconcentreerd en intensief spelen. Dat geeft rust in de groep. Het is daarom goed veel tijd te besteden aan het leren herkennen van de manier waarop een specifiek kind laat zien dat het aan rust toe is.

Zindelijk worden: Het belangrijkste bij zindelijk worden is observeren en constateren dat een kind aan het plassen of poepen is. Hoe vaker dit gezien en geconstateerd wordt des te eerder is een kind zich bewust van zijn lichaamsfuncties. Het doel is uiteindelijk dat kinderen vrijwillig naar de wc gaan op het moment dat ze de aandrang voelen. Je ondersteunt daarmee het kind in het leren herkennen van de aandrang.

Plannen en dagritme: In de babygroep wordt de dag ingericht volgens de tijden dat de baby's slapen. In de peuterspeelzaal en op de peutergroep van het kinderdagverblijf verschonen de medewerkers op vaste momenten en extra als dat nodig is. Elk kind kan zelf naar de wc gaan als hij dat wil. Er is een vast moment van rust of slaap. Dit is midden op de dag. Het kind dat het eerste moe is, gaat het eerst naar bed.

Hoofdstuk 4

Overgangsmomenten en dagritme – open deurenbeleid

4A. Overgangsmomenten en dagritme

De kern

Het dagritme van een kindercentrum bestaat uit afwisseling van speel-leeractiviteiten en verzorg-leeractiviteiten. Spontaan spel waarbij de pedagogisch medewerkers aansluiten bij de kinderen worden afgewisseld met activiteiten die door de pedagogisch medewerkers worden geïnitieerd. Dit hoofdstuk gaat over de overgangsmomenten en het dagritme. Overgangsmomenten waarin wordt opgeruimd, kinderen verkleed of de tafel voor de lunch wordt klaargemaakt, zijn voor jonge kinderen een activiteit zoals alle andere activiteiten.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Baby's en dreumesen gaan nog helemaal op in het beleven van het nu. Ze kennen nauwelijks een geordende structuur van tijd. Ze beleven omgeving en tijd als geheel. Overgangsmomenten zijn een natuurlijk onderdeel van deze beleving. Tot ongeveer het derde jaar is een vorm van geheugen actief die verbonden is met handelingen met een persoon of een voorwerp of met een bepaalde plaats. Jonge kinderen hebben 'scriptkennis'. Als je als pedagogisch medewerker de borden op tafel zet voor het eten, weten kinderen dat ze een poosje later aan tafel gaan. Het is een herkenning van 'hoe het altijd gaat'. Voor deze vorm van geheugen zijn regelmaat en herhaling heel belangrijk. Zodra een kind een patroon herkent, gaat het zich op zijn gemak voelen. Maar dreumesen en baby's verschillen ook van elkaar wat betreft het omgaan met overgangen. Dreumesen hebben nieuw verworven vrijheid. Ze kunnen lopen en zich vrij bewegen door de ruimte. Daarmee zijn ze ook minder bereid om de leiding van de pedagogisch medewerkers te accepteren. Ze ontdekken hun eigen wil die ze in deze 'nee-fase' juist tijdens de overgangsmomenten graag uitproberen.

Peuters beschikken in toenemende mate over cognitieve vaardigheden om de werkelijkheid te representeren met behulp van taal, symbolen en doen-alsof-spel. Ze begrijpen de weergave van het dagritme met behulp van foto's of tekeningen en kunnen er gebruik van maken om hun dag te begrijpen. Ze weten bijvoorbeeld: eerst de kring, dan spelen, dan lunch en dan komt mamma mij ophalen. Hun handelen wordt ook doelgerichter. Tweejarigen doen ook graag mee met jou als er moet worden opgeruimd of de tafel moet worden gedekt. Driejarigen zijn daarin al veel doelbewuster. Ze snappen wat de bedoeling is, worden minder snel afgeleid en zijn vaak ook heel trots als ze je mogen helpen. Met driejarigen is het ook eenvoudiger om te bespreken welk spel ze graag willen spelen en om naderhand te praten over hoe dat is gegaan.

Veiligheid en welbevinden

De kunst van het maken van een goede overgang is dat je een verbinding maakt tussen de spontane activiteiten en wensen van het kind enerzijds en het meedoen aan het groepsgebeuren en het accepteren van leiding anderzijds. Hulpmiddelen bij het creëren van positieve overgangsmomenten kunnen zijn:

- voorspelbare herhaling, rituelen en liedjes;
- kinderen een actieve rol geven;
- tijdig aankondigen en uitleggen;
- positief en actief taalgebruik;

- gebruik maken van pictogrammen en foto's;
- het wachten beperken;
- geduld tonen als pedagogisch medewerker;
- ruimte geven voor initiatieven en het eigen tempo van het kind;
- voorbereide omgeving; opruimen en speelklaar maken.

Voorspelbare herhaling en een actieve rol voor kinderen

Voor een baby en een dreumes is het belangrijk dat de reacties van volwassenen voorspelbaar zijn. Een bekende omgeving helpt ook mee. Dit betekent dat je als pedagogisch medewerker je taken op elkaar afstemt en baby's of dreumesen intensief volgt en observeert, zodat je kunt inspelen op hun behoefte. Vervolgens is het belangrijk om een overgang aan te kondigen en vervolgens samen volgende stapjes te nemen. Hierbij is het belangrijk om het tempo van de baby of de dreumes te volgen.

Ook voor peuters is het belangrijk om een overgang tijdig aan te kondigen. Ze kunnen steeds vaker actief bij het overgangsmoment worden betrokken (helpen met opruimen of klaarzetten) en rituelen gebruiken. Door in een peutergroep spullen en speelgoed een vaste plaats te geven kunnen kinderen veel zelf doen en pakken. Kinderen krijgen, passend bij hun leeftijd, een actieve rol in de zorg voor hun directe omgeving. Taken in relatie met de overgangsmomenten zijn bijvoorbeeld het dekken van de tafel en het opruimen en gezellig maken van de groepsruimte. Kinderen leren zo verantwoordelijk te zijn voor hun omgeving en rekening te houden met de behoeften van andere kinderen in de groep.

Leren en ontwikkelen

Juist tijdens overgangsmomenten liggen de ontwikkelingskansen voor jonge kinderen voor het oprapen. Het zijn natuurlijke leermomenten. Leiding geven aan jonge kinderen bestaat voor een groot deel uit het goede voorbeeld geven en kinderen actief betrekken. Als je gaat opruimen doen de meeste jonge kinderen graag mee. Je laat de kinderen participeren in de activiteit en laat hen functioneren op het niveau dat ze aan kunnen. Het samen doen met de andere kinderen en het imiteren werkt ondersteunend. Als je je niet aanpast aan het tempo van het kind, kan er verzet ontstaan. Maar als je ruimte biedt, begrip toont of humor gebruikt, willen de meeste kinderen spontaan helpen (sociale en emotionele ontwikkeling).

Samenwerken met ouders

De grootste overgang voor ouders en kinderen is het brengen en halen. Voor de ouders begint deze overgang door het kind thuis voor te bereiden op een dag op het kindercentrum. Voor de ouders zijn de vaste patronen en rituelen op het kindercentrum belangrijk om te weten. Als ze willen, kunnen ze er thuis op voortbouwen.

Observeren en plannen

Observeren van kinderen is van belang voor de juiste timing van overgangsmomenten: als enkele baby's onrustig worden, kan dit het signaal zijn dat ze toe zijn aan hun fruitthap. De biologische klok van kinderen bepaalt voor een groot deel het patroon van het dagritme. Regelmatig afstemmen wie welke taken op zich neemt, rekening houdend met de behoefte van de kinderen, zorgt voor rust en plezier op de groep. Het plannen van de dag is onderdeel van je werk als pedagogisch medewerker. Bespreek aan het begin van de dag welke kinderen er zijn, wat er gedaan wordt op die dag en wie welke taken op zich neemt. Door zowel activiteiten als de overgangen voor te bereiden zorg je voor rust.

4B: Open deurenbeleid kinderdagverblijven

De kern

Op het kinderdagverblijf werken we met stamgroepen: vaste groepen kinderen in een eigen basisruimte. Een basisruimte is de ruimte waar het kind het grootste gedeelte van de dag is. Een kind maakt gedurende een week van maximaal twee verschillende basisruimtes gebruik, uitgezonderd bij de momenten dat de deuren open gaan.

Open deurenbeleid is een onderdeel van het pedagogisch beleid; het is een methode waarbij de kinderen structureel de gelegenheid krijgen om buiten de eigen groepsruimte met kinderen van andere groepen te spelen. Het is geen natuurlijke situatie om de hele dag in één ruimte te spelen en dit geldt des te meer naarmate de kinderen ouder zijn. Hun blikveld verruimt zich en één ruimte geeft te weinig uitdaging. Daarom geef je als pedagogisch medewerker de kinderen regelmatig de gelegenheid om de omgeving buiten de eigen groepsruimte te verkennen. Dit kan door buiten te spelen maar ook door te spelen in de speelhal of groepsruimte van andere kinderen. We spreken van open deurenbeleid als hierbij ook een ontmoeting met kinderen van andere groepen wordt 'geregeld'.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Kinderen moeten zichzelf kunnen verplaatsen. Jonge baby's hebben al genoeg aan het verkennen van hun eigen groepsruimte. Zij kunnen hoogstens op de arm van de pedagogisch medewerker eens gaan kijken hoe een andere ruimte eruit ziet. Voor kinderen is het moment van open deuren een leuke onderbreking van hun dag. Het geeft hen de exploratieruimte en de keuzemogelijkheden die bij hun leeftijd en behoefte passen. Daarnaast geeft het meer mogelijkheden om georganiseerde activiteiten te doen, bijvoorbeeld een half uurtje gym of dans voor alle driejarigen, een muziekactiviteit voor alle dreumesen of een projectactiviteit voor de kinderen uit alle groepen. Voorbeelden van een projectactiviteit kunnen zijn: met scheerschuim spelen, met je voeten verven, voorlezen, in de ballenbak spelen.

Veiligheid en welbevinden

Een goed open deurenbeleid stelt eisen aan de uitvoering: sluitende afspraken over het toezicht op de kinderen zijn een belangrijke voorwaarde. Als pedagogisch medewerker houd je de vinger aan de pols; je ziet toe op de fysieke veiligheid van het kind maar ook op zijn emotionele welbevinden. Je gaat dus regelmatig na of de kinderen zich prettig voelen en lekker aan het spelen zijn. Het is belangrijk dat je de kinderen laat wennen aan alle ruimtes en hen, zeker in het begin, ook letterlijk over de drempel begeleidt naar de nieuwe speelruimtes of de speciale activiteiten ergens anders in het gebouw.

Het is belangrijk dat kinderen zelf invloed hebben op deelname aan het open deurenbeleid. Sommige kinderen zijn te verlegen of nog maar net op het kindercentrum en voelen er niets voor om hun eigen groepsruimte en pedagogisch medewerker te verlaten. Voor andere kinderen biedt het open deurenbeleid misschien te weinig structuur waardoor ze ongeconcentreerd gedrag gaan vertonen. Als pedagogisch medewerker kun je een kind natuurlijk wel stimuleren om van de mogelijkheden gebruik te maken door samen met hem alle ruimtes te bekijken en te helpen om tot spelen te komen.

Samenwerken met ouders

Activiteiten in het kader van het open deurenbeleid vinden zowel gepland als spontaan plaats. Het is dus niet altijd mogelijk ouders hierover van tevoren te informeren. Een geplande grotere activiteit zoals een bezoek aan de dierentuin wordt wél van tevoren aangekondigd. Activiteiten zoals samen buiten spelen zijn zo normaal in het dagelijks gebeuren van de groep dat dit door ouders als een gegeven wordt beschouwd.

Ook tijdens het plaatsingsgesprek komt het open deurenbeleid aan de orde. Aan ouders wordt gevraagd of ze er bezwaar tegen hebben dat hun kind, onder begeleiding van een pedagogisch medewerker, het terrein van het kinderdagverblijf verlaat.

Ouders vinden het prettig om te weten wat hun kind heeft gedaan tijdens het moment van de open deuren. Besteed hieraan aandacht tijdens de overdracht aan het einde van de dag. Vertel of noteer het op het (white)bord op de groep of laat iets zien aan de hand van foto's of knutselwerk.

Observeren en plannen

Tussen 10.00 en 11.00 uur 's ochtends en 13.00 en 16.00 uur 's middags zijn momenten waarop de deuren open gaan. Als pedagogisch medewerker stel je met je collega's op geregelde tijden een programma op dat samen met kinderen van andere groepen en in andere ruimtes kan worden uitgevoerd. Op het programma kan staan vrij spelen, een georganiseerde activiteit of beiden.

Je kunt pas van een open deurenbeleid spreken als het is ingebed in het dag- of weekprogramma. Kinderen moeten er op kunnen rekenen. Met je collega's maak je sluitende afspraken over het toezicht op de kinderen.

Zoals eerder gezegd observeer je tijdens de open deuren regelmatig zowel de fysieke veiligheid van het kind als het emotionele welbevinden.

Hoofdstuk 5: Bewegen en zintuiglijk waarnemen

De kern

Jonge kinderen leren en ontwikkelen zich door bewegen en zintuiglijke ervaringen. Het eerste besef van een 'zelf' ontstaat door bewegen en zintuiglijk ervaren van de omgeving. De ontwikkeling van bewegen (de motorische ontwikkeling) en van de zintuigen (de sensorische ontwikkeling) is genetisch verankerd. Alle gezonde kinderen zonder lichamelijke beperkingen maken op hoofdlijnen de eerste vier jaar van hun leven een zelfde ontwikkeling door. Ieder kind dat zich veilig voelt en de ruimte krijgt, gaat op zijn buik liggen, zich omrollen, kruipen, zitten, lopen en springen. Dit hoofdstuk gaat over hoe je als pedagogisch medewerker de voorwaarden kunt scheppen voor het actieve spontane leren op motorisch en zintuiglijk gebied. De motorische en zintuiglijke ontwikkeling vormen de basis voor de andere ontwikkelingsgebieden.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

De lichamelijke ontwikkeling is een ononderbroken proces. De ene vaardigheid bouwt voort op de volgende. Op hoofdlijnen doorlopen alle kinderen dezelfde ontwikkeling maar ieder kind doorloopt die ontwikkeling wel op zijn of haar eigen manier. Het tempo van ontwikkeling verschilt enorm; acht maanden verschil in leren lopen is bijvoorbeeld normaal.

Als de baby geboren wordt is het zenuwstelsel nog onvolgroeid. Het zenuwstelsel (de hersenen en het ruggenmerg) vormen het 'informatiecentrum' van het lichaam. De ontwikkeling van het zenuwstelsel heeft tijd nodig. Voor deze ontwikkeling is het van belang dat kinderen veel en veelzijdig bewegen en dat zij veel positieve zintuiglijke prikkels ervaren. Voor het leggen van verbindingen tussen zintuiglijke informatie en bewegen is veel herhaling nodig. Naast deze herhaling van bewegingen, met kleine variaties, is voldoende rust heel belangrijk. De kinderen hebben de rust nodig om hun ervaringen te verwerken en op te slaan in hun geheugen.

De richting waarin de motorische ontwikkeling verloopt, heeft een vaste volgorde. Van hoofd naar tenen en van de romp naar de uiteinden van het lichaam toe. Een baby krijgt dus het eerst controle over de spieren die het dichtst bij de hersenen zitten. Daarnaast gaat de ontwikkeling van grof naar fijn; de bewegingen worden steeds doelgerichter naarmate een kind ouder wordt. Sensomotorische ontwikkeling is de samenwerking tussen de waarneming, het zien of voelen (zintuiglijk) en de spieren. Langzaam maar zeker ontwikkelt zich het vermogen om de spieren zintuiglijk aan te sturen.

Veiligheid en welbevinden

In een veilige, sensitieve en responsieve omgeving lijkt de motorische en zintuiglijke ontwikkeling bijna vanzelf te gaan. *Het kind wijst de weg.* Als pedagogisch medewerker geef je positieve aandacht, kijk het kind goed aan en raak het liefdevol aan. Je reageert rustig op het vallen en opstaan en de builen en schrammen die bij het leren bewegen horen. Als pedagogisch medewerker heb je respect voor de autonomie van het kind en toon je rust en geduld voor het eigen tempo van het kind.

Het bewegen en veelvuldig herhalen van bewegingen geeft jonge kinderen veel plezier. Geef daarom de kinderen alle ruimte voor spontaan bewegen. Soms geef je tegendruk om het kind zijn of haar grenzen te laten ervaren en te helpen op een andere manier te reageren. Een energiek kind kan soms baat hebben bij momenten van rust en stilte.

Als pedagogisch medewerker zorg je dat kinderen niet onder- of overprikkeld raken. De hoeveelheid prikkels die een kind kan verwerken is beperkt. Het is daarom van belang om een kind te begrenzen in de toevloed van prikkels, door momenten van rust en prikkelloosheid aan te bieden. 's Middags even in bed, ook al slaapt het kind niet. Of een kind even alleen in een hoekje laten spelen, zodat het zich even kan terugtrekken en tot zichzelf kan komen.

Bij onderprikkeling zijn er te weinig prikkels die het kind uitdagen. Het gaat zich dan vervelen. Daarom is het belangrijk dat je er op let dat er voor alle kinderen voldoende variatie aan prikkels aanwezig is. Let vooral op dat het aanbod goed aansluit bij de drang van kinderen om onbekende bewegingen te oefenen en nieuwe ervaringen op te doen.

Ten slotte zorg je als pedagogisch medewerker voor fysieke veiligheid en een gezonde omgeving. Buitenspelen hoort daarbij.

Leren en ontwikkelen

Jonge kinderen hebben geen gerichte training nodig om zich motorisch te ontwikkelen. Ze leren op natuurlijke wijze tijdens hun dagelijkse activiteiten en spel. Voor de fijne motoriek geldt hetzelfde. De dagelijkse verzorgings- en speelervaringen bieden kansen genoeg. Als pedagogisch medewerker ben je gericht op plezier in bewegen en niet op corrigeren en aanleren van de juiste beweging of techniek.

Het tempo van volwassenen is van nature hoger dan van een jong kind. Daarom vraagt het van een pedagogisch medewerker extra energie en aandacht om je te richten op het lagere tempo. Bouw daarom pauzes in als je met de kinderen bezig bent bij het verschoneren of bij een bewegingsspel.

Bij het ondersteunen van het spontane leren van kinderen op motorisch en zintuiglijk gebied gaat het om:

- Ruimte en speelmateriaal geven voor zelfredzaamheid, spontane activiteiten en vrij spel.
- Het kind te laten doen wat het zelf kan. Leer het op de commode klimmen en er weer af, de trap op en af en als het kind al kan lopen, laat het zelf naar zijn bedje lopen.
- Uitlokken van spel door de inrichting van de omgeving.
- Uitlokken van spel door voorbeeldgedrag en door inspelen op de neiging van kinderen om elkaar te imiteren.
- Herkennen van spontane leeransen en meespelen.

Vrijheid van bewegen

Baby's hebben veel bewegingservaring en -vrijheid nodig. Dus laat ze *niet te lang in een Maxi-Cosi of wipstoel* zitten. Ze belemmeren de bewegingsvrijheid en het is niet goed voor kinderen om lang liggend of hangend te zitten. Een wipstoel kan handig zijn om een baby eten te geven. Op andere momenten hoort het kind op een vlakke ondergrond waar het kan bewegen en voelen.

In de tweede helft van het eerste levensjaar gaan de meeste kinderen kruipen. Kruipen geeft kinderen voor het eerst in hun leven de mogelijkheid om zelfstandig op onderzoek uit te gaan. Het kruipen is eveneens belangrijk voor het verder ontwikkelen van het evenwicht. Kruipen speelt ook een grote rol bij de cognitieve ontwikkeling. Al kruipend ervaart een kind wat het is om onder de tafel te zitten, achter de bank te kruipen of over een kussen of ander obstakel te kruipen.

Een baby begint vaak met achteruit kruipen. Dit wordt veroorzaakt door de steunreactie in de armen, die het kind naar achteren duwt. Het krijgt vanzelf door dat het ook met gestrekte armen vooruit kan.

Voor peuters blijft kruipen een geliefde activiteit die goed is voor hun ontwikkeling. Een hindernisbaan waar peuters door, over of achter kunnen kruipen, geeft veel plezier en stimuleert de ontwikkeling. Ook het kruipen op verschillende ondergronden zoals tapijt, zand en stenen geven een kind veelzijdige ervaringen.

Het gaan zitten

Voor het eerst zelfstandig zitten kunnen de meeste kinderen in de tweede helft van het eerste levensjaar. Het zitten wordt verder geoefend in de peuter- en kleutertijd. Goed zitten, met gestrekte rug en op de zitbeenknobbels, is een kunst die ieder kind moet leren en oefenen. Want stilzitten is de voorwaarde om je goed te kunnen concentreren en daardoor kennis tot je te nemen.

Zet een kind nooit in zit maar laat het zelf tot zitten komen. Hierdoor leert het zich in te spannen om iets te leren. Vanuit het platte vlak moet een kind hard werken om overeind te komen.

Als een kind zelf is gaan zitten, zijn spelletjes in zit een goede stimulans: het met elkaar omhoog houden van een ballon, het overgooien of rollen van een bal, het zittend bouwen van een hoge toren, het proberen te vangen in zit van zeepbellen.

Het gaan staan

Voor het leren staan hebben kinderen spierkracht nodig in hun benen. Deze hebben zij geleidelijk opgebouwd tijdens het kruipen. Als een kind uiteindelijk gaat staan, dan is dat een belangrijke mijlpaal.

Gebruik van de handen

Ook op het gebied van de fijne motoriek worden belangrijke mijlpalen bereikt. Tussen 8 en 9 maanden gaan de meeste baby's hun handen specifieker gebruiken. Voorheen pakten ze voorwerpen met de hele hand vast. Nu leren ze voorwerpen met duim en wijsvinger vast te pakken. Ze gaan wijzen als ze iets willen en kunnen met hulp hun beker vasthouden. Baby's vinden het in deze periode erg leuk om met stapelbekers te bouwen en grote ballen vast te pakken en te rollen.

Lopen

Tussen 9 en 17 maanden zetten baby's hun eerste stapje. Dreumesen en peuters die veel lopen, schatten hun eigen vaardigheden beter in dan kinderen met weinig loopervaring. De veellopers weten beter of ze over een barrière kunnen klimmen of door een nauwe opening kunnen. Ze passen hun loop ook beter aan aan het terrein, aan bijvoorbeeld de glooiing of de hobbeligheid.

Voorkeuren motoriek

Rond hun eerste verjaardag zien we op motorisch gebied duidelijke voorkeuren bij kinderen. Elk kind kiest welke weg hij of zij verder gaat. De een zal zich verder gaan bekwamen in de grove motoriek zoals rennen, klimmen en springen. De ander richt zich vooral op de fijne motoriek: tekenen, kralen rijgen, puzzelen en bouwen met Duplo. Of richt zich op de taalontwikkeling en het gaan praten.

Als een kind heel intensief bezig is met fijn motorisch bewegen, kan de grof motorische ontwikkeling tijdelijk vertragen. Uiteindelijk hebben kinderen allemaal rond hun achtste jaar voor een groot deel dezelfde ervaringen achter de rug en is het zenuwstelsel gerijpt.

De zintuigen

De tastzin: deze is voor jonge kinderen heel belangrijk. In huid- en lijfcontact vindt het kind veiligheid, geborgenheid en troost. Maar ook plezier in het knuffelen en aaien. Het bewust ervaren van hun huid helpt jonge kinderen om een beeld te krijgen waar hun lichaam ophoudt en de wereld om hen heen begint.

De tastzin speelt ook een grote rol in het verkennen van de wereld. Alles wat een baby voelt en pakt, brengt hij naar zijn mond om het te verkennen. De vele zenuwuiteinden in de mond zijn heel gevoelig. Prikkelers via deze zenuwuiteinden worden in het geheugen opgeslagen. Zo, via het gevoel, vormt een baby zich een indruk van zijn omgeving: hard/zacht, ruw/glad, koud/warm, groot/klein etc. Voor de cognitieve ontwikkeling is dit een eerste aanzet tot opslaan van kennis over kenmerken van dingen, dieren of mensen.

Zodra de baby zijn handen opent, worden deze een belangrijk tastzintuig. De handen bouwen dan voort op de gevoelservaringen die al met de mond zijn opgedaan.

De huid toont ook onze gevoelens. Volwassenen en kinderen worden rood van boosheid en bleek van schrik. Kinderen leren heel jong dit soort huidsignalen van hun ouders en pedagogisch medewerkers kennen. Maar het bewust waarnemen van eigen huidsignalen komt pas op de basisschool.

Aandachtspunten bij lichaamscontact: door aan te raken maak je wezenlijk contact met het kind. Aan het lichamelijke contact voelt het kind of je respect hebt voor hem of haar. De hersenen slaan ook deze ervaringen op, waardoor het kind vertrouwen én zelfvertrouwen kan ontwikkelen.

- Raak een kind nooit zo maar aan, maak eerst *oogcontact*. Kijk ook tijdens de aanraking het kind aan. Belangrijk is dat je kijkt, maar ook luistert naar het kind. Wil het kind wel aangeraakt worden? Respect is hier het sleutelwoord.
- Aanraken en knuffelen in een *sfeer van rust* geeft warmte en geborgenheid. Het kind doet zo ook lichaamskennis op.
- Maak van het moment van *verschonen en verkleden* een speciale gelegenheid waarbij het kind alle aandacht krijgt, wordt aangeraakt en uitgenodigd om te bewegen.

Kinderen die op tastprikkelers overgevoelig reageren: deze kinderen voelen één prikkel als vele prikkels. Strelen en kriebelen zijn voor hen dan ook zeer onaangenaam. Het beste kun je deze kinderen stevig vastpakken met je hele hand, niet met je vingertoppen. Rustige en stevige druk geven over hun lijf is de beste wijze om hen te laten ontspannen en tot rust te brengen.

Kinderen die op tastprikkelers ondergevoelig reageren: deze kinderen ervaren vele prikkels als één. Voor hen is het belangrijk om verschillende prikkels te kunnen ervaren. Maar ook dit vraagt langzaam opbouwen en dus veel geduld. Je kunt een lange aanlooptijd nodig hebben om van stevig vastpakken te komen naar strelen en kriebelen, maar dat is de moeite meer dan waard. Ondergevoelige kinderen hebben vele tastervaringen nodig. Materialen als scheerschuim, zand, water, klei en brooddeeg zijn goede stimuli.

Uitlokken van ervaringen met de tastzin:

- Spelletjes met warm/koud, hard/zacht, hoog/laag, glad/ruw, kleverig/nat zijn geweldige prikkels. Ook verschillende materialen als hout, diverse soorten stof, metaal of kunststof geven het kind veel informatie.

- Buiten rollen in zand, gras, een stapel bladeren. Of door de sneeuw, over stenen en door grind. De wind die blaast, de zon die schijnt, de regen op je gezicht, de temperatuur in de schaduw én in de zon: laat het kind dat spelend ervaren!
- Er zijn vele liedjes waar kinderen lichaamsdelen aanraken of elkaar aanraken. Dit kan verder gestimuleerd worden met schminken, scheerschuim, vinger- en voetverven etc.
- Pedagogisch medewerkers kunnen kinderen op verschillende manieren tastprikkelers geven: stevig vastpakken en bijvoorbeeld kriebelen. Als je dit begeleidt met praten, zingen, of een speciaal muziekje, bouw je hiermee kostbare herinneringen op voor de kinderen.
- Laat kinderen ook eten met hun handen. De mond-handcoördinatie wordt hierbij ondersteund, en kinderen eten met veel plezier omdat zij het eten kunnen verkennen.
- Bij het verschonen of als een kind even lekker bij je komt zitten, is het goed de handen en de voeten te kneden, de tenen en de vingers stevig vast te pakken en te strelen. Dit biedt veel ontspanning, terwijl je de bewustwording van het lichaam vergroot en bovendien de huid prikkelt, waardoor de doorbloeding verbetert.
- Let op met kietelen! Je gaat snel over de grenzen van het kind heen.

Het gehoor: als een geluid de aandacht trekt van een jong kind, wendt het zijn of haar gezicht naar het geluid toe.

Je praat als pedagogisch medewerker in de regel op hoge toon tegen baby's en dreumesen. De hoge tonen trekken sterker de aandacht van jonge kinderen dan lagere.

Van alle geluidsprikkelers uit onze omgeving, registreren onze volwassen oren zo'n driekwart bewust. Wij zijn in staat selectief te luisteren. Jonge kinderen kunnen soms geluiden onvoldoende buitensluiten. Er ontstaat dan overprikkeling. Het kind wordt druk, gaat steeds harder praten – tot schreeuwens toe – en kan zich moeilijk concentreren.

Het zien: bij de geboorte is het zien het minst ontwikkelde zintuig. Pasgeboren kinderen kunnen slecht kleuren zien en focussen. Rond zes maanden kunnen de meeste baby's bijna even scherp zien als volwassenen. Ze kunnen dan ook de omgeving scannen en bewegende objecten volgen.

Zodra baby's hun visuele gezichtsveld gaan verkennen, leren ze onderscheid te maken tussen kenmerken van voorwerpen en van de ruimte waar ze zich bevinden. Baby's die kruipen, kunnen al diepte waarnemen. Ze stoppen aan de rand van een tafel of een verhoging.

Oogcontact is heel belangrijk voor een goede en oprechte communicatie tussen mensen. Als een kind je iets vertelt en je kijkt hem niet aan, kan hij dat ervaren als desinteresse voor zijn verhaal of zelfs voor hem zelf. Een kind dat iets verkeerd heeft gedaan of iets wil verbloemen, durft je meestal niet aan te kijken.

De ogen zijn bij uitstek een zintuig dat de evenwichtsorganen steunt. Met onze ogen schatten we de afstand in tot dingen (diepte zien), omdat het linkeroog en het rechteroog samenwerken. Het kind leert reageren met zijn lijf op wat het ziet.

Ervaringen die kijkgedrag uitlokken:

- Een baby is gefascineerd door gezichten. Als pedagogisch medewerker kun je hier eindeloos mee spelen, samen met het kind.
- Rood is de eerste kleur die een baby leert zien. Later trekken alle felle kleuren de aandacht. Teveel primaire kleuren kunnen leiden tot overprikkeling.
- Spelletjes als "ik zie, ik zie wat jij niet ziet", of zoek- en verstopspelletjes.
- Samen in de spiegel kijken en lichaamsdelen aanwijzen.
- De natuur is een onuitputtelijke bron: een bloem bekijken, beestjes zoeken, zaadjes in de grond stoppen en zien opkomen, de vele kleuren van fruit en groente. Laat ze ernaar kijken (en ook: aanraken, ruiken en – als dat kan – proeven).
- Kijken door gekleurd papier kan fascinerende beelden opleveren.

Het proeven en ruiken: smaak en reuk zijn de smaakmakers van het leven. Denk bijvoorbeeld aan de geur van versgebakken brood. Geuren wekken associaties op en je kunt er een speciale sfeer mee creëren. Pepernoten of speculaasjes bakken brengt onmiddellijk de speciale Sinterklaasfeer in huis, oliebollen die van Oud & Nieuw.

Ervaringen die ruiken en proeven uitlokken:

- Vaak de frisse lucht in. Buitenspelen dus, ook met regen.
- Nodig kinderen uit om het 'ruiken' te verkennen. Bloemen en kruiden hebben elk een eigen geur. Laat ze ruiken aan pindakaas, een appel, aan pas gemaaid gras, aan hondenpoep...Bespreek met elkaar wat lekker ruikt en wat niet.
- Maak een spannend doosje waarin je telkens een andere geur aanbiedt, zoals lavendel, koekkruiden, kruidnagel etc.

Diversiteit

Hoewel de motorische en zintuiglijke ontwikkeling op hoofdlijnen vastligt, zijn er grote verschillen.

Individuele verschillen

Als pedagogisch medewerker moet je alert reageren als kinderen anders zijn dan andere kinderen van die leeftijd. Als je het gevoel hebt dat de ontwikkeling niet goed verloopt, ga je extra observeren. Je bespreekt je bevindingen met collega's en de ouders. Het is belangrijk een balans te zoeken tussen ruimte geven aan kinderen om zich op hun eigen manier te ontwikkelen, en het serieus nemen van signalen dat er iets niet klopt met de motorische of zintuiglijke ontwikkeling. Bij blijvende twijfel, bijvoorbeeld over het gehoor, is het verstandig om, in overleg met de ouders, advies te zoeken bij een deskundige.

Jongens en meisjes

Over het algemeen ontwikkelen jongens zich iets sneller op grof motorisch gebied en meisjes op fijn motorisch gebied. Jongens hebben dan ook vaker een voorkeur voor rennen, racen op fietsjes, gooien met ballen. Terwijl meisjes vaker een voorkeur hebben voor zaken zoals knippen, plakken en verven. Maar deze verschillen gaan over gemiddelden. Er zijn ook jongens die graag fijn motorisch werken en niets moeten hebben van grof motorisch spel. En omgekeerd: meisjes die dol zijn op klimmen en rennen en weinig voelen voor het kleine fijnere werk. Als pedagogisch medewerker moet je bewust zijn van je eigen beelden van 'jongens' en 'meisjes'. Hierdoor kun je voorkomen ongewild jongens en meisjes stereotype rolgedrag op te dringen.

Culturele verschillen

Ouders verschillen in de manier waarop ze tegen de motorische ontwikkeling van hun kinderen aankijken en de zintuiglijke ervaringen aan hun jonge kinderen aanbieden. Door bijvoorbeeld de keuze van voeding, gebruik van kruiden of aanmoedigen van

onderzoekend gedrag. Deze verschillen hangen samen met culturele waarden, normen en overtuigingen. Als pedagogisch medewerker ga je respectvol met deze verschillen om.

Samenwerken met ouders

Het werken in de kinderopvang stelt je als pedagogisch medewerker in staat om je kennis en ervaring te delen met de ouders. Je kunt eigen kennis en inzichten verbreden door te leren van de ervaringen en waarden van ouders.

Wanneer je als pedagogisch medewerker je zorgen maakt, bespreek je dat met de ouders. Nemen die dat gedrag ook thuis waar? Als dat niet zo is, hoe zou het dan komen dat het kind dat gedrag wel in de groep vertoont? Samen met ouders kun je overleggen en eventueel oplossingen zoeken. Indien nodig kun je de ouders adviseren om advies te vragen op het consultatiebureau, aan de huisarts of aan een andere deskundige.

Observeren en plannen

Kijk veel naar de kinderen en kijk of de kwaliteit van het bewegen goed is. Maken zij alle fasen door? Kunnen kinderen op hun buik liggen? Kunnen zij rollen en kruipen? Hoe gaat een kind zitten en staan? Gaat het kind klimmen en lukt het hem om te gaan fietsen?

Plan dagelijks bewegen in, zowel buiten als binnen. Kinderen hebben het nodig om uitgedaagd te worden tot een breed scala van bewegingen en zintuiglijke ervaringen. Soms hebben ze gerichte stimulansen nodig om motorisch te ontwikkelen. Laat kinderen vrij spelen, maar biedt ook begeleiding. Maak soms van buitenspelen ook een gerichte activiteit. Veel kinderen moeten wennen aan buiten spelen en voelen zich in het begin buiten niet veilig: de ruimte is veel groter, de pedagogisch medewerker is verder weg en er zijn onverwachtse dingen zoals stenen waar je over kunt struikelen en andere kinderen die je misschien omver lopen. Wij kunnen als pedagogisch medewerker steun bieden door er voor het kind te zijn en door duidelijk te maken dat je misschien verder weg bent maar het kind wél ziet. Ook is het goed een onzeker kind aan de hand te nemen en samen de ruimte buiten te verkennen. Zo went een kind aan het buiten spelen en ervaart het dat het niet eng is maar juist heel leuk.

Kinderen leren ook veel van elkaar. Het imiteren van spel en bewegen biedt kinderen nieuwe mogelijkheden en uitdagingen. Kinderen zetten in feite elkaar in beweging.

ACTIVITEITEN EN MATERIALEN OM TE BEWEGEN: baby's	
bewegingsactiviteiten:	materiaal:
liggen op de buik	In de box voor een spiegel of activity centre, in het gras, op de commode tijdens het verschonen.
rollen, meestal op geluid, als iets de aandacht vraagt	Gebruik je stem, geluidspelletjes om de aandacht te vragen, leg een kussen schuin neer en laten rollen.
kruipen	Eerst op de buik, zodat de armen goed steunen en dan kruipen: uitnodigen. Speurtochtje: achter de gordijnen of box gaan kijken etc.
lopen	Onderlagen veranderen: over gras, door plassen, over zand. Loopkarren, poppenwagentjes, kruiwagentjes, loopfiets, duwkarren.
schommelen	Mat omgevouwen in twee hoepels en je hebt een bootje, plank over een bank en je hebt een wip, schommels.
slapen en rusten	Hooguit één knuffel in bed, geen materialen boven bed hangen. De box is voor activiteit, het bed voor rust.
ACTIVITEITEN EN MATERIALEN OM TE BEWEGEN: dreumesen/peuters	
bewegingsactiviteiten:	materiaal:
lopen en kruipen	Binnen: dozen en hoekjes om in te kruipen en onderdoor te kruipen. Bankjes om overheen te lopen. Buiten: hoogteverschillen door heuveltjes; verschillende ondergrond om op te lopen; verstopplekjes
springen	Bankjes om op en af te springen, van de zandbakrand in het zand.
rennen	Spelletjes: rennen met een hoepel of een bal
fietsen	Loopfiets, driewieler
schommelen	Schommel
klimmen en glijden	Klimrek en glijbaan
rusten	's middags een uurtje plat in bed of op een stretcher, ook al slapen zij niet, met een boekje of een favoriet speeltje.
ACTIVITEITEN EN MATERIALEN OM TE ERVAREN: alle leeftijden	
zintuiglijke ervaringen:	materiaal:
horen	Belletjes in een bal, rammelaar, speeldoosje, melodieuze instrumenten (geen blik of ijzer, daar zit geen melodie in).
voelen	Zacht en hard, glad en ruw, warm en koud, slijmerig etc., elkaars huid aanraken, gezichten voelen, doekjes, allerlei materialen.
ruiken	Alles wat het te eten krijgt, bijvoorbeeld fruit, groente en in een later stadium: kruiden.
zien	Natuur (natuurlijke kleuren geven de juiste prikkels aan de hersenen), inkleuren (laat jonge kinderen met één kleur aan de gang gaan, niet te snel veel kleuren gebruiken), gezichten en emoties, vormen. Nieuwsgierig maken door ontdekkingen te doen, dingen te verstoppen, boeken te bekijken waarin je iets moet zoeken. Samen kijken naar stilstaande beelden en zo leren kijken.
proeven	Samen met ruiken: als een kind aan iets ruikt, dan proeft het vaak automatisch mee door de tong uit te steken of te happen. Bijvoorbeeld allerlei fruit, voedsel, drinken.

Hoofdstuk 6: Samen spelen en samenleven – Seksuele ontwikkeling

6A. Samen spelen en samenleven

De kern

De meeste kinderen vinden de andere kinderen het allerleukste van het kindercentrum. Al heel jong hebben kinderen met elkaar een sociaal leven, met leuke en minder leuke kanten. Jonge kinderen zoeken elkaars nabijheid, maken vrienden en hebben af en toe conflicten. Ze dagen elkaar uit en leren door naar elkaar te kijken en elkaar te imiteren. Andere kinderen kunnen ook lastig zijn als ze het spel verstoren of speelgoed afpakken. In de kern gaat dit hoofdstuk over het leren en ontwikkelen: door samen spelen en leven met andere kinderen in de groep.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

De eerste en belangrijkste sociale relaties van jonge kinderen zijn die met hun ouders. In het kindercentrum zijn de pedagogisch medewerkers de bron van veiligheid en vertrouwen. Maar zodra kinderen mobieler worden tonen ze grote belangstelling voor andere kinderen.

Baby's:

- Eenvoudig contact door lachen, aanraken, geluidjes maken en naar elkaar te staren. Dit doen kinderen vanaf 3 of 4 maanden.
- Eenvoudige opeenvolging van interacties. Bijvoorbeeld een kind geeft een speeltje en de ander geeft het terug. De eerste vormen hiervan verschijnen met 8 of 9 maanden.
- Eenvoudige imitatie. Een kind imiteert een ander kind en het andere kind merkt dat op en lacht. Bijvoorbeeld met een rammelaar zwaaien; het andere kind doet dat ook; samen lachen. Ook deze vorm verschijnt voor het eerst rond 9 maanden.

Dreumesen:

- Reeksen van wederkerige imitatie. Vanaf 1 jaar beginnen kinderen imitatiespel te ontwikkelen door langere tijd elkaar afwisselend uit te dagen en te imiteren. Bijvoorbeeld: een kind loopt stampend over een bank en kijkt uitdrukkelijk naar een ander kind. Dat tweede kind begrijpt de bedoeling en begint ook stampend te lopen.
- Parallel spel. Dit is spel waarin kinderen in elkaars nabijheid met ongeveer hetzelfde bezig zijn en af en toe naar elkaar kijken, contact maken en elkaar imiteren. De eerste vormen van parallel spel zijn zichtbaar vanaf een jaar; als kinderen voldoende mobiel zijn om naar elkaar toe te gaan.
- Kortdurend samenspel met een speeltje. Een kind legt bijvoorbeeld een blok op de toren die een ander kind aan het bouwen is. Deze vorm van sociaal spelen neemt toe tegen het einde van het tweede levensjaar. De kinderen zijn dan in staat om te begrijpen wat het andere kind wil en daarbij aan te sluiten.
- Eerste vormen van gezamenlijk rollenspel. Vanaf anderhalf jaar spelen kinderen eenvoudige scripts of verhaallijnen. Bijvoorbeeld als het kind een 'kopje thee' aan je geeft als je samen in de keukenhoek zit. Eerst spelen de kinderen vaak een rollenspel alleen of met jou; later steeds meer met andere kinderen.

Peuters:

- Associatief spel. Bij deze spelvorm spelen de kinderen langere tijd afwisselend samen en alleen met hetzelfde speelgoed. Ze imiteren elkaar om beurten, voegen iets toe aan elkaars spel, helpen elkaar. Deze spelvorm ontstaat tijdens het tweede jaar maar wordt frequenter als de kinderen 3 jaar zijn. Hun samenspel heeft het karakter van improviseren.
- Uitgebreider en gevarieerder rollen- of doen-alsof-spel. Vanaf het derde jaar spelen kinderen langere verhalen na. In het keukentje maken ze bijvoorbeeld eten, dekken de tafel, en ruimen weer op.
- Doelgericht samenspel. Tegen het einde van het derde jaar ontstaan de eerste vormen van gericht en doelbewust samenspel. De kinderen kunnen dan hun gezamenlijke doel verwoorden en er over onderhandelen. Taal wordt steeds belangrijker in overleg en samenspel. Ze spelen verstoppertje of bouwen samen een hut.

Veiligheid en welbevinden

Als pedagogisch medewerker bevordert je positieve, vertrouwde relaties tussen de kinderen door een veilige en uitdagende omgeving te bieden. Je hebt met alle kinderen een vertrouwde persoonlijke relatie, en legt uit en benoemt de gevoelens en bedoelingen van kinderen tegenover elkaar. Je let op dat de kinderen elkaar geen pijn doen en helpt kinderen die weinig contact hebben met de anderen.

Leren en ontwikkelen

Als pedagogisch medewerker begeleid je het sociale leren van de kinderen vooral door voorwaarden te scheppen voor spontaan sociaal gedrag. Daarnaast lok je ook sociale leerprocessen uit. Bijvoorbeeld door kinderen de kans te geven tot participierend leren: je vraagt de kinderen om te helpen met de zorg voor de maaltijd, bij het opruimen of het troosten van een kind.

Contact maken en elkaar leren begrijpen

Baby's en dreumesen functioneren op sensomotorisch niveau; door handelen en zintuiglijk ervaren. Toch kunnen ze hun gedrag al op elkaar afstemmen door non-verbaal, dus zonder woorden, te communiceren. Kinderen van anderhalf jaar snappen in vertrouwde situaties al wat een ander kind wil. Als een ander kind huilt, kijken ze uitdrukkelijk naar de pedagogisch medewerker of geven hun eigen beer om de ander te troosten. Pro-sociaal of helpgedrag komt bij kinderen vanaf anderhalf jaar in de groep regelmatig voor. Bijvoorbeeld: een puzzelstukje pakken dat gevallen is of een blok op een toren van een ander kind leggen. Peuters gebruiken in toenemende mate taal om hun vriendschap uit te drukken. "Jij bent mijn vriend, toch?"

Voorbeelden van pedagogisch handelen ter ondersteuning van het spontane contact:

- Heel vaak de namen van de kinderen noemen, zodat ze elkaar kennen en zich op hun beurt gekend voelen.
- Emoties van kinderen spiegelen en benoemen. Benoemen wat je ziet (huilen, stampvoeten). Benoemen wat je aan emoties denkt te zien (verdriet, boosheid). Vragen of dit klopt.
- Kinderen uitdrukkelijk te betrekken bij troosten en elkaar helpen.
- Kinderen eenvoudige regels leren, zoals: om de beurt; elkaar geen pijn doen. En gedrag uitleggen: "Yoran is fijn aan het puzzelen. Hij wil niet dat jij hem nu helpt. Zullen we dan samen een andere puzzel uitkiezen?"

- Begeleiden van spelende kinderen door erbij te gaan zitten en rustig aanwijzingen geven door voorzeggen en voordoen: “Kom we gaan het samen even vragen. Aicha, David wil heel graag het groene potlood even hebben, hè, David?” Als pedagogisch medewerker help je het spel te reguleren en leer je hen spelregels, zonder het spel over te nemen.

Imitatiespelen

Imitatie wordt wel de taal van de dreumes genoemd. Door imiteren leren kinderen de belangrijkste basisprincipes van communicatie.

Pedagogisch handelen om het imiteren te steunen en stimuleren zijn:

- Eenvoudige spontane imitatiespelen. Bijvoorbeeld als een kind stoeltjes op een rijtje zet en anderen gaan meedoen.
- Als medewerker begin je met een bal heen en weer te gooien en als je stopt gaan de kinderen soms zelf door; of ze beginnen later spontaan zelf met dit imitatiespel.
- Imitatiespel dat regelmatig herhaald wordt, geeft houvast aan de kinderen. Ze weten wat van hen verwacht wordt.

Rollenspel

Rollen- of doen-alsof-spel is imiteren van rollen of gedrag van een dier of mens. Hierdoor ontstaat een denkbeeldige situatie, los van de concrete situatie. De kinderen laten hun beeld van de werkelijkheid zien. Dit is een enorme stap in hun ontwikkeling om de volgende redenen:

- Inzicht in sociale situaties. Ze spelen de rollen na zoals zij die waarnemen. Van bijvoorbeeld hun vader, de poes of de huisarts. Ze vergroten hun greep op de werkelijkheid door opeenvolgende handelingen van belangrijke situaties na te spelen. Bijvoorbeeld: koken, tafeldekken, eten. Kinderen leren zo ook om hun gedrag op elkaar af te stemmen.
- Emoties en ervaringen verwerken. Kinderen spelen situaties na die voor hen belangrijk zijn: ziek zijn, ouders die weggaan en terugkomen of een bezoek aan de dokter. Door het spelen kunnen ze hun emoties uiten en een plek geven. Ze leren hoe ze er mee om kunnen gaan. Rollenspel heeft ook een andere emotionele functie. In hun spel kunnen kinderen wensen en verlangens bevredigen die in werkelijkheid buiten hun bereik liggen. Bijvoorbeeld groot, sterk en machtig zijn als ridder, draak of moeder.
- Controleren van emoties en beheersen van het eigen gedrag. Rollenspel is de eerste vorm van vrije wil: het kind laat zich niet sturen door impulsen in het hier en nu, maar handelt volgens zijn of haar ideeën.
- Praten tijdens het rollenspel. Kinderen leren met taal te onderhandelen over rollen: “Jij bent moeder, ik ben vader.”

Voorbeelden van pedagogisch handelen om rollenspel te steunen of stimuleren:

- Het inrichten van de poppen- of verkleedhoek en autohoek. Door bepaalde kleding of voorwerpen te geven – passend bij een thema waar de kinderen mee bezig zijn – worden bepaalde rollenspelen uitgelokt.
- Ingaan op initiatieven van kinderen. Veel dreumesen beginnen met je ‘een kopje thee’ aan te bieden: aannemen!

- Verhalen vertellen en voorlezen en er met de kinderen over praten. Deze verhalen vaak herhalen. Dit vergroot de scriptkennis (dat wil zeggen de kennis van opeenvolgende handelingen) van kinderen en de neiging tot uitspelen van de verhalen.
- Samen met de peuters een verhaal uit spelen. Dit is een combinatie van verhaal vertellen en samen bijhorende bewegingen maken en emoties uitdrukken. Lopen als de kleine dwerg, lopen als de reus. Oei...wat zal er nu gebeuren?
- Het rollenspel een nieuwe impuls geven. Bijvoorbeeld door even mee te spelen en 'een boodschap te doen' in de winkel.

Zichzelf leren kennen en alleen spelen

Pedagogische middelen om het zichzelf leren kennen te versterken zijn:

- Initiatieven van het kind ontvangen, de kans geven en bevestigen. Als kinderen met andere kinderen spelen bevestig je het besef van eigenheid door frequent de namen van de kinderen te noemen, te verwoorden wat ze voelen, denken of willen.
- Samen ervaren en praten over het verschil tussen 'mij' en de 'anderen'. Voor de spiegel: "Wie staat daar? En wie staat daar?" Praten over wie graag pinda kaas lust en wie niet; wie het oudste kind is; wie er vandaag wel en niet is; wie jarig is, etc.
- Samen problemen oplossen of botsingen tijdens het samenspel. "Wat wil Koen? Wat wil Tamara?"
- Ruimte om emoties te uiten, te verwoorden en te accepteren bij anderen. Emoties zijn nooit verkeerd.
- Ruimte voor alleen spelen en rustige plekjes om je terug te kunnen trekken. Naar mate kinderen ouder worden kunnen ze beter samen spelen maar ook langer en geconcentreerder alleen spelen. Kinderen moeten ook hun 'eigen ding' kunnen doen in de groep.

Emotieregulering

Pedagogische middelen om kinderen manieren te leren hun eigen emoties te reguleren:

- Beperkt aantal duidelijke regels voor het samen spelen. De nadruk ligt bij de regels op wat de kinderen wél horen te doen. Stoppen van gedrag dat niet mag is voor jonge kinderen veel moeilijker dan het opvolgen van aanwijzingen voor goed gedrag.
- Alert reageren op het vragend kijken van kinderen. Vaak voelen kinderen zelf aan wanneer iets niet helemaal in de haak is. Ze proberen van je gezicht af te lezen wat ze horen te voelen. Als je daar alert op reageert, leert het kind je te gebruiken als morele gids. En knikje of knipoog is dan al genoeg.
- Kinderen een 'time out' geven. Als kinderen boos en overstuurd zijn, kan dit heel goed werken. Belangrijk is dat je als medewerker duidelijk, rustig en vriendelijk blijft. De time out is geen straf. Je zorgt voor een plekje waar het kind rust kan vinden en laat het terug komen in de groep als het weer tot zichzelf is gekomen. Op den duur gaan kinderen vaak zelf een time out nemen als ze voelen dat ze het nodig hebben.
- Verwoorden van gevoel. Doordat je kinderen leert om hun gevoelens te benoemen, wordt het automatisch handelen doorbroken. Er ontstaat een denkpaus tussen de prikkel, de situatie die emoties oproept en het automatisch emotioneel handelen. Natuurlijk werkt dat niet als een kind nog zeer

geëmotioneerd is maar wel in een iets rustiger situatie. “Esmee wil ook met de poppen spelen. En jij ook. Zullen we kijken of er nog een andere pop is?”

Doelgerichtheid en vasthoudendheid

Kinderen verschillen zeer in doelgerichtheid en mate van concentratie. Dat komt deels door verschillen in temperament. Sommige kinderen zien alles in hun omgeving en worden zeer snel afgeleid. Andere kinderen kunnen al heel jong helemaal opgaan in hun spel en hun omgeving vergeten. Maar ontwikkeling speelt ook een grote rol. Naar mate kinderen meer bewust zijn van zichzelf en hun emoties beter kunnen reguleren, worden ze doelgerichter. Ze kunnen doorgaan met een spel zonder zich af te laten leiden en zonder snel op te geven bij moeilijkheden.

Pedagogisch handelen dat specifiek gericht is op de doelgerichtheid van kinderen:

- Kinderen vragen naar hun plannen, naar wat ze willen gaan doen. En naderhand vragen hoe het was.
- Bij problemen samen naar oplossingen zoeken en het kind stimuleren om niet snel op te geven.

Oplossen sociale problemen

Botsingen zijn leermomenten. Kinderen leren sociale vaardigheden om hun mening duidelijk te maken, de ander te begrijpen en oplossingen te zoeken.

Pedagogische middelen voor leren door botsingen zijn:

- Niet direct reageren. Alleen in de gaten houden of ze het zelf kunnen oplossen.
- Reageren op vragend kijken en herinneren aan de regels.
- Als pedagogisch medewerker bemiddel je tussen de kinderen en stuur je op het samen verder spelen.

Opvallende kinderen

In iedere groep zitten kinderen die leiding geven en gangmakers zijn; kinderen die hun gangetje gaan; kinderen die teruggetrokken of angstig zijn en kinderen die regelmatig botsingen hebben, snel slaan of meteen overgaan tot schoppen. Jonge kinderen met opvallend gedrag in de groep blijken dat vaak voor langere tijd te hebben. Hieraan kun je slechts in beperkte mate iets doen. Maar waar je wel iets aan kunt doen, is hoe je ermee omgaat in de groep.

Soms worden kinderen mishandeld en vertonen daarom opvallend gedrag. Als pedagogisch medewerker ken je de inhoud van het protocol ‘Vermoeden kindermishandeling’. Je weet volgens welke stappen er gehandeld moet worden wanneer een vermoeden van kindermishandeling bestaat. Een belangrijke grondhouding van de pedagogisch medewerker is openheid in de richting van de ouders. Je kunt deze stap alleen overslaan vanwege de veiligheid van het kind en/of eigen medewerkers, of als er gevreesd moet worden dat het kind na het gesprek niet meer zal komen.

Jongens en meisjes

Hoe verschillend zijn jongens en meisjes als jong kind? Meisjes spelen iets vaker symbolisch spel; jongens houden iets meer van grof motorisch bewegingsspel. Veel meisjes houden evenveel van racen op fietsjes als jongens. En veel jongens zijn ook dol op verkleden en spelen met poppen. Vanaf 3 jaar worden kinderen zich in toenemende mate bewust van sekse rollen. Jongens gaan meer met jongens spelen en meisjes met meisjes. Het is belangrijk dat je bewust bent van je eigen beelden en vooroordelen.

Culturele verschillen en identiteit

Kinderen komen uit verschillende gezinnen. Hierdoor hebben ze soms thuis andere gewoonten, taal, waarden en normen geleerd. Enerzijds is de groep voor alle kinderen anders dan thuis en passen alle kinderen zich aan. Anderzijds kan het verschil voor sommige kinderen moeilijker te overbruggen zijn.

Belangrijk voor jou als pedagogisch medewerker:

- Heb aandacht voor de rol van taalverschillen. Een kind kan stil of rumoerig zijn omdat hij of zij niet begrijpt wat je zegt.
- Heb aandacht voor het verschil in waarden en normen. Bijvoorbeeld een kind dat tijdens een berisping je niet wil aankijken, heeft thuis misschien geleerd dat het brutaal is om in de ogen van een volwassene te kijken.
- Heb aandacht voor je eigen vooroordelen en beelden over kinderen, ouders en collega's.
- Leer de kinderen om op een positieve manier om te gaan met verschillen en overeenkomsten.

Samenwerken met ouders

Als pedagogisch medewerker praat je regelmatig met de ouders over het samen spelen en leven van de kinderen.

Bespreekpunten kunnen zijn:

- Het sociale gedrag van het kind. Het hebben van vrienden of vriendinnen.
- Feesten en rituelen; manieren waarop vorm wordt gegeven aan sociale waarden en normen.
- Overleg over opvallend gedrag. Wat zijn de zorgen van de pedagogisch medewerker? Herkennen de ouders dit? Hebben zij een verklaring? Waar denken de pedagogisch medewerkers zelf aan? Wat kan je doen? Wat kunnen de ouders doen?
- Gevoelige onderwerpen zoals bijten en aanpak van agressief gedrag.
- Sociale en morele regels in de groep en thuis.
- Kinderseksualiteit. Zie deel B van dit hoofdstuk.

Observeren en plannen

Observeren van het sociale gedrag van kinderen behoort tot onze dagelijkse praktijk. Voortdurend ben je alert op het welbevinden van de kinderen. Kunnen ze ongestoord alleen spelen? Spelen ze fijn samen? Hebben ze vaak ruzie en hoe te bemiddelen? Hoe kan een kind geholpen worden om vrienden te maken? Wat te doen met een kind dat zijn of haar dag niet heeft en/of de groep stoort?

Daarnaast gebruiken we enkele malen per jaar observatielijsten om het (sociale) welbevinden en de ontwikkeling van elk kind systematisch te observeren en vast te leggen.

6B. Seksuele ontwikkeling

Aandacht voor seksuele ontwikkeling in de kinderopvang

Er zijn meerdere redenen om na het onderwerp 'Samen spelen en samenleven' ook aandacht te besteden aan het onderwerp 'Seksuele ontwikkeling'. Ten eerste kun je als pedagogisch medewerker geconfronteerd worden met seksueel gedrag of vragen over seksualiteit. Ten tweede hangt seksualiteit nauw samen met culturele normen en waarden onder andere die van jezelf. De derde reden is dat seksualiteit bij het (samen)leven hoort. Als kinderen de ruimte krijgen voor een persoonlijke seksuele ontwikkeling ervaren ze seksualiteit als iets positiefs en dat is weer van belang voor hun latere seksuele beleving.

Seksualiteit kan bij kinderen beter benoemd worden als sensualiteit (een lichamelijke, emotionele en seksuele beleving) en dit wordt gezien als onderdeel van de normale ontwikkeling.

Kinderen zijn bij uitstek sensuele wezens. Al vanaf de geboorte zijn kinderen er op uit zich lekker te voelen. Ze zijn gericht op lichamelijke in de breedste zin van het woord. Ze ontdekken sensualiteit in hun eigen tempo en op hun eigen wijze. Vooral jonge kinderen gaan met hun seksuele gevoelens om op een open, taboeloze manier. Ze kennen nog geen gevoelens van schaamte. Kinderen zijn bezig met sensualiteit in het openbaar. Net zoals ze rollen met een bal, op hun speen sabbelen of met Duplo bouwen. Zonder zich te storen aan onze volwassen ideeën daarover.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Baby's worden heel egocentrisch geboren, instinctief gericht op lustbevrediging. Ze ervaren hun verzorger nog niet als een losstaand persoon maar als iemand die hun wensen bevredigt. Bij een goed contact met de ouders kent een baby vanaf de geboorte sensualiteit. Het tegemoet komen aan zijn behoeften versterkt het gevoel van geborgenheid én van lichamelijk welbevinden. Baby's ontwikkelen zich door zintuiglijke en lichamelijke ervaringen. Vooral lichaamscontact is voor hen belangrijk. Daardoor ervaart een baby dat hij er mag zijn en dat het fijn is om aangeraakt te worden.

Baby's worden geknuffeld, gestreeld, je houdt ze dicht tegen je aan. Zo maken ze kennis met intimiteit. Zo rond een half jaar ontdekken baby's hun geslachtsorganen; min of meer toevallig. In bad of tijdens de luierwisseling verkennen ze met hun handjes hun hele lichaam.

Dreumesen en peuters worden zich al meer van hun eigen lichaam bewust. Rond het tweede en derde jaar ontdekken ze de lichamelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Langzaam aan ontstaat het besef dat ze zelf een jongen of een meisje zijn. De zogenaamde gender-identiteit ontstaat nu: het gevoel bij één van de twee seksen te horen. Ook gaan ze spelenderwijs bij leeftijdgenoten kijken. Ze zien op de wc elkaar half bloot en ontdekken de verschillen. Bij jonge peuters is dat nog niet echt bewust. Die zijn gewoon bezig met van alles te ontdekken. Vanaf drie jaar hebben kinderen al heel goed door dat volwassenen meestal geheimzinnig doen over seksualiteit. Ze proberen de grenzen van volwassenen uit, bijvoorbeeld door seksueel getinte woorden te roepen. Ook peuters hebben veel behoefte aan lichamelijk contact. Dat geeft bevestiging en warmte.

Veiligheid en welbevinden

Openheid en respect

Een gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen heeft baat bij een open sfeer. Dat betekent niet dat alles kan en mag. Het houdt wel in dat alles bespreekbaar is, passend bij de leeftijd van het kind en op voorwaarde dat iedereen met respect en eerlijkheid benaderd wordt. Moet je even nadenken voordat je een vraag kunt beantwoorden? Dat kun je kinderen best vertellen. Of bloos je bij een vraag van een kind? Ook dan kun je zeggen dat je het best een moeilijke vraag vindt. De sfeer die je uitstraalt als pedagogisch medewerker is ook van invloed op de manier waarop kinderen omgaan met elkaar op het gebied van seksualiteit.

Zelfvertrouwen als basis

Kinderen zijn heel lichamelijk. Je knuffelt en raakt een baby aan zodat hij ervaart dat hij er is. Je aait dreumesen en peuters over hun bol, raakt ze gemiddeld veel meer aan dan volwassenen. Met aanraken geef je hen een gevoel van intimiteit. Bovendien versterk je hun zelfvertrouwen. Een gevoel van zelfvertrouwen is de basis voor alles. Het kan zelfs preventief werken bij seksueel misbruik. Als een kind zichzelf voldoende waardeert kan het mondig zijn en durft het voor zichzelf op te komen. Dan kan het ook grenzen van zichzelf onderkennen en respecteren.

Normen en waarden over seksualiteit en je eigen grenzen

Mogen kinderen doktertje spelen? Mogen kinderen 's zomers in hun blootje buiten spelen? Een onderwerp als seksualiteit ligt gevoelig. Het raakt immers al gauw aan je eigen gevoelens en ervaringen. Veel volwassenen, medewerkers, maar ook ouders, vinden het moeilijk hierover te praten. Wat vind je van (kinder)seksualiteit? Hoe ver mogen kinderen gaan? Hoe je hierover denkt wordt bepaald door de normen en waarden over kinderen en seksualiteit. Niet alleen die van jezelf, maar ook die van onze samenleving. Op de kindercentra van de SKS mogen kinderen in principe niet bloot buiten spelen, ook niet als er met water wordt gespeeld. En doktertje spelen mag maar de kleren blijven aan.

Hoe je reageert op seksueel gedrag of op vragen van kinderen is voor iedereen anders omdat we allemaal onze eigen achtergrond hebben. Het is dan ook belangrijk je al van tevoren af te vragen hoe je zou reageren. Je kunt met elkaar bespreken hoe je reageert als kinderen seksuele spelletjes doen. Ook kun je afspreken hoe je binnen je team de geslachtsorganen van meisjes en jongens noemt. Pas als je weet hoe – en vooral waarom – je bepaalde grenzen stelt, kun je die overbrengen op de kinderen.

Hoofdstuk 7: Taal en communicatie

De kern

Dit hoofdstuk gaat over leren communiceren met taal. Stimulerende communicatie tussen pedagogisch medewerkers en kinderen vormt het hart van de pedagogiek in het kindercentrum; het gaat om het delen van emoties en ervaringen, contact maken, kinderen uitdagen en helpen hun weg te vinden. Jonge kinderen communiceren met hun hele lichaam, maar taal wordt al snel een steeds belangrijker communicatiemiddel. Taal wordt wel beschouwd als gereedschap: zoals een kind met een schepje in de zandbak beter kan graven, zo kan het met taal een betere voorstelling maken van de wereld. Taal biedt mogelijkheden om emoties te begrijpen en zelfs te sturen. Door emoties te benoemen kan het kind leren om er grip op te krijgen. Taal geeft houvast om de wereld te verkennen: door de taal leren kinderen betekenis te geven en na te denken. Als pedagogisch medewerker kun je met taal een hele wereld openen en delen met de kinderen.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Er zijn grote verschillen in het tempo van de taalontwikkeling. Als kinderen zich traag ontwikkelen hoeft er niets aan de hand te zijn. Sommigen stoppen hun energie eerst in de motoriek voordat ze met taal aan de gang gaan. Op alle niveaus van de taal – klanken, woordenschat, zinsbouw, verbuigingen en vervoegingen – zijn kinderen volop bezig. Voor die ontwikkeling is een goede taalomgeving essentieel; leren praten is vooral afhankelijk van het stimuleren tot woorden en zinnen (met een toenemende moeilijkheidsgraad). Die stimulering komt in de kinderopvang van jou als pedagogisch medewerker, door tegen en met het kind te praten. Daarbij is het belangrijk het woord rechtstreeks tot het kind te richten en hem de tijd te geven daarop te reageren. Kinderen die vanaf het begin met twee talen opgroeien kunnen, als ze een nieuw woord in de ene taal leren, dat woord soms gebruiken als ze in de andere taal praten: “De poes at de balik (Turks voor vis) op”. Dat komt vooral voor als de twee talen met twee verschillende omgevingen te maken hebben. Op het kindercentrum wordt vingerverf gebruikt, thuis niet. Heeft een kind het vervolgens thuis over vingerverf dan zal hij daarvoor het Nederlandse woord gebruiken, in plaats van het woord uit de ‘thuis-taal’.

Baby's

Leren praten, begint niet met de eerste woordjes maar al veel eerder. Baby's hebben een aangeboren belangstelling voor stemmen en vangen taal al op lang voordat ze er iets mee kunnen doen. Begrijpen gaat altijd vooraf aan spreken. Voorwaarden voor de vroege taalverwerving zijn sensitieve en responsieve volwassenen en bij het kind een intact gehoor en vermogen tot het leggen van non-verbaal contact.

Vanaf ongeveer zes weken luisteren baby's al selectief naar spraakgeluiden en ze verblijden hun omgeving met een sociale glimlach. Het zijn eerst willekeurige klanken, maar rond een half jaar beginnen baby's met het leren van losse klanken van de moedertaal en eventueel een tweede taal. Veel kinderen brabbelen. Vanaf 3 à 4 maanden gaan baby's meedoen met het beurt nemen in een 'gesprekje'. In het begin neem jij het initiatief, en met 7 à 8 maanden gaan baby's dat doelbewust zelf doen. In dat contact heeft taalgebruik vooral een affectieve betekenis: de uiting van een fijn gevoel van samen zijn. Aan het eind van het eerste jaar ontdekken baby's dat de klanken betekenis hebben, dat de mensen in hun omgeving iets bedoelen als ze praten.

Vanaf 8 maanden kunnen de eerste woordjes verschijnen. De meeste kinderen hebben rond 14 maanden het stadium van hun eerste woordje bereikt.

Dreumesen

Rond 18 maanden ontstaan combinaties van woorden. Dat zijn de eerste zinnetjes. Ze lijken vaak op telegramstijl zonder functiewoorden zoals lidwoorden (de, het) of voorzetsels (op, in). Er komen weinig werkwoorden in voor en als ze voorkomen is het een heel werkwoord, zonder vervoeging bijvoorbeeld “stoel pakken”.

Rond het tweede jaar verschijnen bij veel kinderen de eerste verbuigingen van een woord, zoals het meervoud (haren, schoenen), verkleinwoordjes (“mama haartje wassen”), en vervoegingen van het werkwoord (“poep daan”).

Peuters

De peuterleeftijd wordt gekenmerkt door ontwikkeling op het gebied van de grammatica. Kinderen imiteren in het begin vaak de goede vorm, waardoor het lijkt of ze al ver zijn in hun taalontwikkeling. Maar het gebruik van de ‘foutieve’ vormen, zoals “jij hebt geschrikt van mij” is pas echt het teken dat ze met de regels van de taal aan het werk zijn.

Sommige ‘fouten’ blijven kinderen nog lange tijd maken, zoals de vervoeging van het werkwoord en de weglating van het lidwoord of het gebruik van het ‘verkeerde’ lidwoord.

Jonge kinderen hebben nog moeite met het uitwisselen van informatie; ze kunnen nog niet goed inschatten welke informatie belangrijk is. Tegen de tijd dat kinderen naar de basisschool gaan, lukt het vaak beter om zelf een gebeurtenis in twee of drie opeenvolgende zinnen te vertellen. Zelf vertellen over een gebeurtenis is vaak nog moeilijk voor twee- en driejarigen. Maar als je als pedagogisch medewerker vragen stelt, kan het kind antwoord geven.

Meertaligheid

Meertaligheid kan een verrijking zijn voor de ontwikkeling. Als kinderen vanaf de babytijd voldoende aanbod in beide talen krijgen, groeien ze tweetalig op. Wanneer dat niet het geval is, wordt de taal waarin ze het meest communiceren de dominante taal. Als kinderen thuis een andere taal spreken, is het belangrijk extra aandacht te besteden aan het Nederlands. Dit is belangrijk met het oog op de basisschool. Vaak wordt gedacht dat deze kinderen vanzelf en spelenderwijs het Nederlands leren. Dat klopt voor een deel. Ze leren het wel spelenderwijs, maar niet voldoende om later op school goed mee te kunnen doen. Pedagogisch medewerkers kunnen vooral de uitbreiding van de woordenschat positief beïnvloeden door allerlei activiteiten op het gebied van taal met het kind te doen.

Veiligheid en welbevinden

Baby's, dreumesen en peuters communiceren op twee manieren: met hun lichaam en door te praten. Een veilige omgeving betekent allereerst dat je als pedagogisch medewerker beide ‘talen’ spreekt. Begrijpen wat een kind wil zeggen, begint met verkennen waar de aandacht van het kind naar uitgaat en welke emotie daaraan is verbonden. Spreken met het kind begint met je verdiepen in de belangstelling van het kind. Dit zijn voorwaarden voor het verrijken (verbreden en verdiepen) van de ontwikkeling. Persoonlijk contact met jou is voor alle kinderen belangrijk. De taal maakt het mogelijk om te checken of je het goed hebt gezien: “Ben je boos?” “Wil je verven?”

Voor kinderen die nieuw zijn in de groep, is het belangrijk dat je als pedagogisch medewerker dichtbij bent. Dat is goed voor een gevoel van veiligheid, maar ook voor de taalontwikkeling. Tijdens activiteiten in een grotere groep –het fruit eten, de lunch– is het goed voor het kind om naast je te zitten.

Bij de SKS is het Nederlands de voertaal. Voor kinderen die deze taal niet spreken kan een groep overweldigend zijn. Ze kunnen het Nederlands ervaren als een lawine van woorden. Wanneer in het kindercentrum is ook wanneer aan de taal van het kindercentrum. Vaak duurt het lang voordat kinderen zelf Nederlands gaan praten.

Een belangrijke taak van jou als pedagogisch medewerker is om de kinderen te ondersteunen in hun contact met de anderen. Je kunt een kind bijvoorbeeld bij de hand nemen en mee nemen naar de bouwhoek. Hier kan het meespelen met anderen zonder dat er taal nodig is. Een tafel waar klei of puzzels liggen is ook geschikt. Deze plekken kunnen voor kinderen in het begin veilige havens zijn waar ze mee kunnen doen en tegelijkertijd de kunst van de taal kunnen afkijken. Je moet je realiseren dat het kind in het begin nog niet zal praten. Voor zelf praten, is vertrouwen in de ander nodig.

Leren en ontwikkelen

Kinderen zijn onbewust zelf heel actief bezig om hun taalontwikkeling vooruit te helpen. Baby's oefenen eerst flink met de klanken. Later gaan ze combineren en variëren. Maar het taalaanbod moet dan wel specifiek gericht zijn op deze jonge kinderen. Zonder taalaanbod geen taalontwikkeling. Kinderen leren taal door ervaringen te delen en te praten in alledaagse situaties. Ieder contact tussen jou en het kind is een taalleersituatie. Er zijn grote verschillen in taalverwerving die samenhangen met dat taalaanbod. Kinderen die thuis een andere taal geleerd hebben, beginnen met een achterstand van de verwerving van de Nederlandse taal. Gevarieerd taalaanbod, met veel aandacht voor individuele kinderen, is dus essentieel. De tijd nemen om kinderen zelf iets onder woorden te laten brengen is heel belangrijk. Dat is een stimulans voor de taalproductie. Stel daarom open vragen!

Taalaanbod is vooral een zaak van kansen grijpen. Maak door gebruik van taal van een verzorgingsactiviteit een verzorg-leeractiviteit. Voorwaarde is dat je als pedagogisch medewerker praat over dat wat de aandacht van het kind heeft. Je kunt praten over de dingen die je doet –luier verschonen, aankleden – of over een voorwerp waar het kind naar kijkt. Het praten gaat vaak samen met niet-talig gedrag: handen uitsteken en zeggen: “Ga je mee?” Je kunt van het verzorgen ook een taalspel maken: het benoemen van delen van het babylichaam: “Waar is je neus? Daar is je neus!” en “Er komt een muisje aangelopen en die is recht in je nekje gekropen.” Hetzelfde geldt voor de dreumesen en peuters. Bij het afscheid nemen: “Kijk daar loopt mamma. Zullen we zwaaien?”.

Gezamenlijke activiteiten zoals het fruithapje of de maaltijd 's middags kunnen mooie aanleidingen zijn. Je kunt korte gesprekjes voeren over ervaringen waarin je meerdere kinderen betreft. “Weet je wie ik gisteren bij de supermarkt zag? Leanne! Weet je nog, Leanne?” Leanne: “Ja!” Jij: “Wie gaat er nog meer met papa boodschappen doen?” Zo ontstaat een gesprekje over wat ze bijvoorbeeld kopen of over hun lievelingseten. Het leven van kinderen kent veel overeenkomsten en een ervaring van het ene kind kan gedeeld worden door anderen. Het is daarbij belangrijk dat je goed luistert. Door ervaringen te verbinden kan je een band scheppen tussen kinderen.

Praten met kinderen over hun gevoelens en die van andere kinderen blijkt ertoe te leiden dat kinderen die emoties ook beter leren begrijpen. De woorden die ze in die gesprekken leren (zoals boos, verdrietig, blij en bang), maken ze niet alleen bewust van hun eigen gevoelens en verlangens, maar ook van die van anderen. Kleine conflicten tussen kinderen zullen vaak aanleiding zijn voor dit soort gesprekken. Ook hier geldt dat je als pedagogisch medewerker kinderen de ruimte moet geven om hun conflicten zelf op te lossen.

Praten met kinderen over gevoelens en de sociale omgang met elkaar gebeurt vaak tussendoor. Gesprekken over een nieuwe speelgoedauto of een wondje op je vinger ontstaan vaak spontaan. Als pedagogisch medewerker kun je echter ook taalactiviteiten plannen en kansen creëren. Kansen creëren is vooral het aanbrengen van structuur. Speel-leersituaties zijn daarvoor heel geschikt.

Voor baby's kun je activiteiten bedenken die hun zintuigen prikkelen. Materialen laten voelen, bijvoorbeeld een zacht speeltje, een koud lepeltje, een nat washandje, en erover praten. Iets verstoppen en samen zoeken. Met de kinderen versjes opzeggen of liedjes zingen met gebaren. Door na te denken over je eigen rol in het spel kun je ook structuur aanbrengen in je eigen handelen.

Taalgebruik door pedagogisch medewerkers

Aan alle domeinen van de ontwikkeling komt taal te pas: het domein van gevoelens, van relaties tussen kinderen, van dingen. Communicatie tussen de pedagogisch medewerker en kinderen is dus altijd en overal belangrijk. Als je je bewust bent dat je kansen kan grijpen en creëren, kun je ook je eigen taal bewust gebruiken.

Voor kinderen met een vertraagd taalbegrip of voor wie het Nederlands de tweede taal is, is het bewust gebruik van taal door de pedagogisch medewerker een extra ondersteuning. Gebruik naast de taal ook non-verbale communicatie (wijzen, gebaren, mimiek). Dit verdubbelt de boodschap. Zorg voor veel herhaling.

Maak een goede selectie van woorden. Denk na over de samenhang van de woorden die je bij een activiteit aanbiedt. Introduceer de woorden. Bijvoorbeeld in het huis: het bord, het mes, de vork, de lepel, eten, opscheppen. Selecteer woorden waar kinderen direct iets aan hebben.

Verduidelijk de betekenis met concrete voorwerpen of het voordoen van handelingen. Zorg dat voorwerpen en handelingen zijn ingebed in natuurlijke spelsituaties.

Herhalen en oefenen: zeg het woord vaak in dezelfde situatie en laat het woord terugkomen in een andere situatie (bijvoorbeeld eerst concrete voorwerpen, dan een boek, een puzzel of een plaat). Biedt het woord vaak aan en laat een kind na verloop van tijd het woord nazeggen. Maak ruimte voor individuele aandacht of spel in een kleine groep.

Controleer of een kind het woord begrijpt of gebruikt. Geef bijvoorbeeld een opdracht "Pak jij het bord?" "Mag ik de suiker?"

Niet-Nederlandstalige kinderen of kinderen met een vertraagde taalontwikkeling hebben extra steun nodig! Voor hun taalontwikkeling is het heel belangrijk dat er naast groepsactiviteiten ook in kleine groepen wordt gewerkt waarin meer mogelijkheden zijn voor individuele aandacht en gerichte interactie tussen jou en de kinderen.

Tegelijk met de woorden leren de kinderen de grammatica: alle regels voor verbuigingen, vervoegingen en de zinsbouw die met die woorden zijn verbonden. Geen enkele opvoeder zal bewust aandacht besteden aan de grammatica. Het taalleermechanisme van kinderen zorgt ervoor dat ze die regels zelf ontdekken. Als pedagogisch medewerker moet je alert zijn op grammaticaal goed taalgebruik en onnodige verkleinwoorden voorkomen. Een eerste vereiste is dat je zelf goed Nederlands spreekt en geen kromme zinnen.

Daarnaast is er een aantal strategieën dat kinderen helpt in het ontdekken van de regels:

- Herhaal in de goede vorm de 'ongrammaticale' vorm van het kind: "Ik heb een kusje gegeven" kun je herhalen als: "Heb je een kusje gegeven? Dat is lief."
- Vraag na, bijvoorbeeld stel dat een kind zegt: "Dat klep gaat ombeneden." Vraag vervolgens: "Gaat de klep naar beneden?"
- Breid uit. Stel jij vraagt: "Wat doet Niek nu?" Niek zegt: "De suiker." Zeg dan: "De suiker in het kopje."

Ontluikende geletterdheid

Geletterd zijn betekent kunnen lezen en schrijven. Jonge kinderen kunnen al ontdekken wat lezen en schrijven is. Ze begrijpen dat boeken illustraties én geschreven tekst bevatten, en dat de tekst iets zegt over de afbeelding. Ze zien letters en sommigen begrijpen dat het tekens zijn met een betekenis. Die ontdekking wordt ontlukende geletterdheid genoemd. Als pedagogisch medewerker kun je ontlukende geletterdheid stimuleren door voorlezen, het aanbieden van logo's, pictogrammen en geschreven tekst. Maar ook door het meedoen met symbolisch spel: een blok tegen je oor kan een mobieltje zijn waarmee je met het kind belt.

Voorlezen

Door de taal van boeken leren kinderen veel nieuwe woorden voor zaken die ze in hun dagelijkse leven niet vaak tegenkomen. Kinderen komen bijvoorbeeld een olifant vaker in een boek tegen dan in het echt. Ook is het zo dat het praten met kinderen over hun ervaring buiten het hier-en-nu, over hun voorstellingen en gevoelens, bijdraagt aan het latere leren lezen. In die gesprekken leren ze nieuwe woorden en een grote woordenschat is heel belangrijk als ze zelf teksten moeten (leren) lezen. Maar het belangrijkste is dat kinderen al vroeg plezier beleven aan boeken. Dat plezier houdt in: herkennen van eigen emoties en ervaringen, beleven van nieuwe ervaringen, ontdekken van andere werelden.

Als pedagogisch medewerker kun je veel doen om kinderen de wereld van geschreven tekst te laten ontdekken:

- Hoe jonger kinderen zijn, hoe belangrijker de zintuiglijke ervaring. Voor baby's zijn er aai-, voel-, knisperboeken. Het is de eerste kennismaking met het gevoel dat er met een boek iets te beleven valt.
- Voor dreumesen vormen de illustraties de belangrijkste component. Ze begrijpen het verhaal achter het afbeelding, en leren geleidelijk dat het verhaal in opeenvolgende bladzijden wordt verteld. Langzamerhand leren kinderen iets over 'leesconventies', hoe een boek wordt gelezen. De afbeelding op de voorkant zegt iets over wat er in het boek staat. Het verhaal verloopt van de eerste naar de laatste bladzijde.
- Peuters kunnen ontdekken dat de geschreven tekst ertoe doet. Ze krijgen oog voor de vorm van geschreven taal: letters. Ze ontdekken dat je (in het Nederlands) van links naar rechts leest.
- Herhalen van dezelfde verhalen en boeken. Voorlezen is in het kindercentrum dagelijkse kost. Voor de ontwikkeling van de woordenschat leren kinderen het meest van het herhalen. Dat sluit goed aan bij de behoeften van de kinderen zelf. Een boek kan drie of vier keer per week gelezen worden en dan nog kunnen kinderen er geen genoeg van krijgen.
- Een boek verbinden met andere activiteiten: een verteltafel of -koffer met voorwerpen (personen, dieren, objecten) uit het boek, bewegingsactiviteiten, luisterspelletjes, verwerking in tekeningen.

Een boek kan twee of drie weken achter elkaar in de belangstelling staan. Zowel de herkenning als het nieuwe geeft veel plezier.

Bij interactief voorlezen betrek je de kinderen echt bij het verhaal. Je praat met ze over de illustraties, stelt vragen over eigen ervaringen, praat voor en na het lezen over het verhaal. Daardoor geef je kinderen veel ruimte om zich het verhaal eigen te maken.

Televisie kijken

Op de kinderopvanglocaties van de SKS is geen kabelaansluiting aanwezig. Als er televisie wordt gekeken, wordt er uitsluitend gekeken naar geselecteerde programma's die zijn opgenomen of uitgebracht op DVD.

Televisie kijken komt het best tot zijn recht als je het inbedt in een breder activiteitenprogramma: met prentenboeken en leuke spel- en ontdekactiviteiten. Televisie kijken kan een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen. Begrippen als 'dichtbij', 'ver weg' en 'van omhoog naar omlaag' kunnen op televisie heel duidelijk in beeld worden gebracht.

De televisie kan ook ingezet worden voor een rustmoment. Het programma moet ook dan ontwikkelingsgericht zijn en passen bij de leeftijd. De tijdsduur van televisie kijken is leeftijdsafhankelijk, maar maximaal 15 minuten achter elkaar.

Je kijkt altijd met de kinderen mee. Zo zie je of de programma's aansluiten bij de belevingswereld en hoe kinderen individueel op het programma reageren.

Kennismaken met geschreven tekst en pictogrammen

De ontluikende geletterdheid wordt ook gestimuleerd door aandacht voor het schrijven en het lezen zelf:

- Namen en foto's van de kinderen. Namen op een tekening of ander werkje. Praten over de geschreven namen.
- Praten over tekeningen en erbij schrijven wat een kind vertelt. Zo help je kinderen oog hebben voor de geschreven vorm, voor betekenis verbonden met letters en tekst.
- Pictogrammen bij de kasten, op de speelgoedbakken: tekens of afbeeldingen van een boek, een puzzel, het logo van Duplo of Lego.

Rollenspel is belangrijk voor leren samen spelen en het stimuleren van de fantasie, maar ook bevorderlijk voor de ontwikkeling van geletterdheid. Rollenspel en (voor)lezen van een verhaal hebben met elkaar gemeen dat het kind meegaat in een symbolische werkelijkheid. Het kind beleeft een werkelijkheid die wordt opgeroepen door gebaren, afbeeldingen en woorden.

Samenwerken met ouders

Het is belangrijk om contact met de ouders te hebben over de taalontwikkeling. Welke taal of talen spreken ze met hun kind? Hoe kijken zij tegen de taalontwikkeling van hun kind aan? Welke ideeën hebben ze over de manier van praten met hun kind? Praten ze met hun baby? Lezen ze voor? Hebben ze tips of vragen over de taal van hun kind? Als pedagogisch medewerker vertel je over wat je opvalt, over het klankspel van de baby in zijn bed, over boeken die je leest en spelletjes die je doet. Het is vooral ook plezierig om uit te wisselen over de vorderingen van het kind - de ontdekking van het eerste woord, de eerste zin, het woord dat het kind verzonnen heeft, wat het kind vandaag zei...

In gesprekken met ouders worden eventuele zorgen geuit en wordt samen besproken wat er aan de hand kan zijn. Het is mogelijk dat kinderen in het kindercentrum stiller of meer teruggetrokken zijn dan thuis en daarom minder praten. Wat zijn de bevindingen van het consultatiebureau? Een pedagogisch medewerker heeft geen speciale opleiding om kinderen met specifieke taalproblemen te begeleiden, maar kan in overleg met ouders bespreken of het nodig is hulp in te roepen.

Meertaligheid: voor ouders die thuis een andere taal spreken, is het belangrijk om te horen dat het kindercentrum hun thuistaal respecteert. Kinderen zijn het meest gebaat bij een evenwichtige tweetalige ontwikkeling. Daarbij hoort een positieve houding van jou als pedagogisch medewerker tegenover meertaligheid. Wij vinden het echter wel belangrijk dat alle ouders bij het brengen en halen van hun kind zoveel mogelijk Nederlands spreken.

In het eerste contact met de ouders is uitwisseling over eventuele meertaligheid belangrijk. Spreken ouders een andere taal met het kind dan Nederlands? Welke taal praten broers en zussen onderling? Spreken beide ouders dezelfde taal met het kind? Dit geeft de pedagogisch medewerkers inzicht in de mogelijke beperkte beheersing van het Nederlands en de ontwikkeling in de andere taal.

Naast de taalontwikkeling kan voorlezen een belangrijk gespreksonderwerp zijn. Je kunt ervoor kiezen aandacht te besteden aan het belang van voorlezen. Dat kan door bij het brengen of halen, ouders te wijzen op een boek dat je als pedagogisch medewerker met het kind regelmatig leest.

Observeren en plannen

Als pedagogisch medewerker kun je in het Kind Volg Systeem of op het Overdrachtsformulier voor de ouders concreet maken wat je observeert aan de taalontwikkeling. Belangrijk is om dat precies op te schrijven. Niet 'gaat vooruit' of 'heeft nog moeite met de taal', maar 'is slecht verstaanbaar' of 'gebruikt tweewoord-zinnen' zoals 'koek eten'.

Taal gebruik je de hele dag door. Een algemene houding van luisteren naar kinderen, ingaan op hun belangstelling en praten bij de activiteiten is een goede basis. Het is belangrijk dat je regelmatig stilstaat bij individuele kinderen. Is het activiteiten aanbod voor hen voldoende en hoe staat het met hun taalgebruik. Op grond hiervan kun je zo nodig een planning maken voor het begeleiden van individuele kinderen. Ook kun je een planning maken voor het activiteiten- en taalaanbod in de groep en in subgroepen. Begeleiden van de taalontwikkeling kan zo een bewust geplande activiteit worden.

Hoofdstuk 8: Buiten spelen, buitenruimte

De kern

Buitenspelen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Buiten spelen kinderen op een andere manier dan binnen doordat de ervaring van ruimte, weer, natuur, licht en ondergrond heel anders is. Het spel en het onderzoek van kinderen buiten verschilt met die in de binnenruimte. Buitenspelen vraagt andere vaardigheden en biedt daardoor specifieke ontwikkelingsmogelijkheden.

Buiten de deur kijken

Naast het buiten spelen waarvan in dit hoofdstuk sprake is, is er ook nog een 'ander buiten'. Elk kind mag de wereld ontdekken in zijn eigen tempo en op zijn eigen wijze. Dat gebeurt aan de hand van dagelijkse handelingen en gebeurtenissen: helpen met tafel dekken, brood smeren, opruimen, enz. Maar bij de SKS hechten we er waarde aan ook aandacht te besteden aan de wereld buiten het kindercentrum. De directe omgeving biedt vele aanknopingspunten hiervoor. Je gaat bijvoorbeeld met de kinderen een brief posten, glazen potjes naar de glasbak brengen, een boodschap doen bij de bakker of op de markt, een uur spelen in de duinen of op de kinderboerderij. En soms een bezoek aan de dierentuin, een rit met de trein of een huifkar. Allemaal manieren om letterlijk buiten de deur van het kindercentrum te kijken. En een goede aanleiding om, vooraf of bij terugkomst, uitgebreide gesprekken te houden met de kinderen.

De buitenwereld binnen halen

Bezoekers van het kindercentrum brengen elk een eigen stukje wereld mee naar binnen. De klusjesman, de loodgieter of de man die het gras komt maaien. Vaak een ongeplande afwisseling in het normale ritme van de dag en tegelijk een mooi aanknopingspunt voor een rollenspel, een knutsel, een boek of een gesprek. "Wat doet die meneer?" "Mijn vader heeft ook een boor!" "Bij ons thuis komt ook de vuilnisman" "Ik was met mama in de winkel en toen zag ik..." Op andere momenten wordt die buitenwereld bewust binnen gehaald, bijvoorbeeld als iemand komt voorlezen, als een vader, die werkt bij de brandweer, de brandweerauto komt laten zien of tijdens een opa - oma dag.

Voor kinderen is het belangrijk dat we een verbinding maken tussen de twee werelden waarin ze leven: de wereld thuis en de wereld op het kindercentrum.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

In de ontwikkeling van kinderen zijn een aantal deelgebieden te onderscheiden: de zintuiglijke, motorische, sociaal-emotionele en de cognitieve ontwikkeling. Dit is een kunstmatig onderscheid. Het gaat bij buitenspelen nooit om deze gebieden afzonderlijk maar het geeft wel een beeld van wat het belang is van buiten spelen voor de ontwikkeling van kinderen.

Buiten spelen en de zintuiglijke ontwikkeling

Buiten doe je andere zintuiglijke ervaringen op: je voelt de wind, de regen, de zon, de wisselingen van temperatuur. Je weet bijvoorbeeld pas dat sneeuw koud is als je het gevoeld hebt! Je voelt andere materialen als gras, zand, boomschors en regenwater. Het gevoel van geen dak boven je hoofd en het ontbreken van muren kun je alleen buiten ervaren. Geluiden klinken buiten heel anders en er klinken andere geluiden zoals vogels en auto's die door de straat rijden. Je ruikt pas gemaaid gras en hoe het buiten ruikt na een regenbui....

Buitenspelen en de motorische ontwikkeling

Buiten spelen wordt als bijzonder belangrijk beschouwd voor de grof motorische ontwikkeling. Voor het oefenen van vaardigheden zoals lopen, rennen, fietsen zijn buiten veel meer mogelijkheden dan binnen. Buiten is er letterlijk ruimte. Bovendien heb je te maken met verschillende soorten ondergrond. Maar ook de fijne motoriek komt buiten aan bod, bijvoorbeeld als een kind zit te spelen met stenen of modder. Alleen al je jas aantrekken om naar buiten te gaan vergt de nodige fijne motoriek.

De motorische en zintuiglijke ontwikkeling zijn eigenlijk niet los van elkaar te zien: alle prikkels die via de zintuigen binnen komen wekken een motorische prikkel op. We kunnen hoogte, diepte en afstand inschatten, we kennen de eigenschappen van verschillende materialen door ervaringen die we op jonge leeftijd opdoen: spelenderwijs en experimenterend.

Buitenspelen en de sociaal-emotionele ontwikkeling

Door met elkaar te spelen wordt de sociaal-emotionele ontwikkeling op gang gebracht. Een belangrijk aspect hierbij is de ontwikkeling van het zelfbewustzijn, het zelfvertrouwen en het opbouwen van sociale vaardigheden. De fysieke omgeving heeft invloed hierop. In een uitdagende buitenruimte kunnen kinderen zelf dingen ondernemen en hun grenzen verleggen en zijn daarvoor niet steeds afhankelijk van anderen. Deze ervaringen maken kinderen zelfstandiger, zelfverzekerder en sociaal vaardiger. Voor het eerst van de glijbaan af geeft een gevoel van overwinning en bevordert het zelfvertrouwen. Een kind met een goede motoriek, dat zeker is van zijn eigen lichaam zal meer zelfvertrouwen hebben. En een kind met zelfvertrouwen maakt makkelijker contact met anderen. Buiten ontmoet je kinderen en pedagogisch medewerkers van andere groepen. Dit daagt uit om in te spelen op onverwachte situaties en om nieuw spel te ontwikkelen.

Buitenspelen en de cognitieve ontwikkeling

Buiten leren kinderen wat ze met verschillende materialen kunnen doen. Een tak breken, stenen stapelen en ontdekken dat je met nat zand beter bouwt dan met droog zand. Ze leren natuurverschijnselen kennen. Ze leren begrippenparen kennen als veraf en dichtbij, onder en boven, groot en klein, warm en koud. Je kunt het begrip boven pas echt begrijpen als je aan den lijve hebt ondervonden wat het verschil is tussen onder en boven, bijvoorbeeld door een keer ergens af te vallen. Dat soort kennis doe je alleen in de praktijk op en buiten spelen biedt daar vele mogelijkheden voor. Het ervaren van dit soort begrippen is de basis van wat kinderen later op de basisschool gaan leren. Begrippen als groter-kleiner, onder-boven zijn bijvoorbeeld nodig om te leren rekenen. Bovendien leren kinderen buiten problemen op te lossen, te analyseren en logisch na te denken: Hoe versjouw ik zware stenen? Waarom valt die tak om als ik hem in het zand steek?

Veiligheid en welbevinden

Veiligheid en uitdaging zijn beide noodzakelijk voor een goede ontwikkeling van kinderen. Uiteraard moet de buitenruimte op hoofdzaken veilig zijn: er staan geen giftige planten en kinderen kunnen het terrein niet zelfstandig verlaten. Er zullen op elke vestiging specifieke afspraken gelden om de fysieke veiligheid van kinderen zo veel mogelijk te waarborgen. Bijvoorbeeld "niet omhoog lopen op de glijbaan". Tegelijkertijd is een uitdagende omgeving een voorwaarde om tot ontwikkeling te komen. In een uitdagende omgeving waarin kinderen zich vertrouwd voelen, gaan zij spontaan op onderzoek uit en doen tal van ervaringen op die bijdragen aan hun ontwikkeling op allerlei gebied. Regels en maatregelen om de fysieke veiligheid te waarborgen moeten steeds worden afgewogen tegen het eventuele verlies aan uitdaging dat deze teweeg brengen.

Buiten zijn de uitdagingen die kinderen tegen komen van een andere aard dan binnen. Zo val je eerder en harder als je rent en kun je een zware tak per ongeluk op je tenen laten vallen. We zien omgaan met (kleine) risico's als aanvaardbaar en zelfs gewenst. Het maakt kinderen zelfstandig en vergroot hun zelfoplossend vermogen. Het nodigt uit tot samenwerken als een probleem voor het kind alleen te groot is.

Veiligheid is een relatief begrip. In de wereld van de kinderopvang zijn een aantal dingen wettelijk geregeld: er worden eisen gesteld aan de speeltoestellen, er moet een bepaalde vrije ruimte omheen zijn, de valhoogte is bepaald, enz. Maar daarnaast geldt: *elk kind heeft recht op zijn eigen bult!* Als je nooit hebt geleerd uit te kijken, als je nooit hebt geleerd dat ijs glad is.....dan heb je dus ook niet de kans gehad al die ervaringen op te doen waarvan we vinden dat ze belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een kind!

Registreer ongevallen en bijna-ongevallen. Hier zijn speciale formulieren voor. Lever ingevulde formulieren in bij het locatiehoofd. Houd per locatie een logboek bij zodat bekend is welke speelplekken mogelijk een risico vormen.

Leren en ontwikkelen en de rol van de pedagogisch medewerker

Als pedagogisch medewerker heb je een belangrijke rol bij het ondersteunen van het spontane leren door ontmoeting en ervaring in de natuur:

- Als pedagogisch medewerker is het belangrijk dat je kinderen respect bij brengt voor alles wat leeft. Wees je bewust van je voorbeeldrol in het buitenspel. Denk aan omgaan met regen, kou, warmte, zon, enthousiasme voor wat je ziet zoals beestjes, zand, bladeren, water, etc.
- Wij zijn opgegroeid met een aantal normen en waarden en hebben geleerd ons een oordeel te vormen over wat mooi en lelijk is. Kinderen kijken meestal naar wat je met dingen kunt doen. Wat volwassenen rommel noemen, zoals los liggende takken of een hoop herfstbladeren, zijn voor kinderen spelaanleidingen.
- Neem regelmatig actief deel aan het spel van de kinderen. Help hen als dat nodig is om tot spel te komen en stimuleer hen 'een stap verder' te durven. Stel actieve vragen, verwoord ervaringen.
- Nodig kinderen uit om ervaringen weer te geven in tekeningen of exposities;
- Laat kinderen die kunnen lopen zo vaak mogelijk en bij voorkeur dagelijks buiten spelen en neem ook de baby's zo vaak als het kan mee naar buiten.
- Maak gebruik van de combinatie tussen de binnen- en de buitenruimte. Kinderen kunnen gelijktijdig zowel binnen als buiten spelen. Met zijn allen tegelijk naar buiten hoeft niet.
- Bescherm kinderen tegen gevaar en leer hen risico's inschatten, zonder hen avontuur en uitdaging te ontnemen.

Samenwerken met ouders

Maak het buitenspel en de buitenactiviteiten regelmatig en op allerlei manieren duidelijk zichtbaar voor de ouders. Vertel hen hoe hun kind het buitenspelen ervaart, met wie het speelt, waar het mee speelt, welke overwinningen het heeft behaald, enz. Enkele belangrijke punten:

- Communiceer helder en duidelijk het beleid over buitenruimte en buitenspel met (nieuwe) ouders.
- Communiceer duidelijk met ouders de visie ten aanzien van zaken zoals het lopen van risico's en het vies worden en geef uitleg over de pedagogische

gedachten erachter. Het onderwerp komt ook in het plaatsingsgesprek aan de orde.

- Communiceer duidelijk met (nieuwe) ouders verzoeken over speelkleden, laarzen, regenjacks, etc. Dat een kind 'smerig' is geworden doet niet tekort aan de hygiëne maar verrijkt het buitenspel.

Observeren en plannen

Het inrichten van de buitenruimte vraagt aandacht en planning. Ga af en toe eens rustig zitten en kijk naar welk spel de kinderen spelen en op welke plekken zij graag spelen:

- Waar worden de kinderen bijzonder door aangetrokken? Zijn er dingen waar een kind of een groep kinderen vaker en langer mee speelt?
- Hoe gaan de kinderen met dingen om? Is het ontdekken of onderzoeken? Of bewegend de dingen verkennen door er op te klimmen of onderdoor te kruipen?
- Welke keuzes maak je wat betreft speelgoed? Denk bijvoorbeeld aan natuurlijke materialen of plastic speelgoed. Een kant-en-klaar huisje of twee muren en een dakje wat vandaag een winkel is en morgen misschien een boot of garage.

Een goed gestructureerde buitenruimte met plekken voor rustige en drukke activiteiten voor kinderen van diverse leeftijden zorgt voor een evenwichtige verdeling van kinderen over de ruimte en dus voor concentratie en verdieping in spel.

Schep de voorwaarden om elke dag buiten te kunnen spelen: zorg bijvoorbeeld bij regen voor voldoende laarzen, regenkleding en reservekleding. Vraag aan ouders dit mee te geven. Zorg bij warm weer voor het insmeren van de kinderen, voor schaduwplekken, voor een spel met water etc.

De kwaliteit van de buitenruimte wordt mede bepaald door een rijke beplanting, zon- en schaduwplekken voor kinderen en pedagogisch medewerkers, plekken waar kinderen uit het zicht kunnen spelen, diverse bodemafwerkingen en voldoende losse materialen voor fantasiespel.

Hoofdstuk 9: Ordenen, meten en rekenen

De kern

Alle mensen, jong en oud, ordenen hun omgeving. We zien of iets veel of weinig is. Dichtbij of ver weg. Alles wat nieuw is trekt de aandacht. Razend snel beoordelen we onze waarnemingen. Dat heeft met overleven te maken: is het iets vertrouwds? Iets gevaarlijks? Krijg ik evenveel als jij? Is iets te hoog om erbij te kunnen?

Het vermogen tot vergelijken, ordenen en hoeveelheid of diepte te schatten is al bij baby's aanwezig. In dit hoofdstuk gaan we in op vier gebieden waarop de mens vergelijkt en ordent:

1. Kenmerken van voorwerpen. Kinderen leren te letten op kenmerken als kleur, grootte, smaak, geluid en functie (bijvoorbeeld bij keukenspullen).
2. Hoeveelheid en aantal. Kinderen leren het verschil zien tussen veel en weinig, klein en groot, zwaar en licht. Ze zien of er maar één auto is of dat er meerdere exemplaren zijn om mee te spelen. Ze leren ook telwoorden: "Een, twee, vier".
3. Ruimte. Kinderen leren om de positie van zichzelf, anderen of voorwerpen in de ruimte te ordenen met behulp van begrippen als: boven, onder, naast, op, achter, voor en beneden. Ze leren dat een voorwerp er nog is, ook als je het verstopt en het niet meer kunt zien.
4. Tijd. Kinderen leren dat gebeurtenissen een bepaalde volgorde in de tijd hebben. Bijvoorbeeld het dagritme: 's morgens opstaan, aankleden, eten en op de fiets naar het kindercentrum. Dan afscheid nemen van mama of papa, even spelen, verzamelen in de kring, etc. Ze leren ook verwachtingen te hebben: als dit is gebeurd, dan gebeurt daarna dat.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Baby's

Kenmerken van voorwerpen en hoeveelheid. Kinderen van rond de 3 maanden maken al spontaan categorieën. In een experiment lieten onderzoekers aan baby's foto's zien van poezen die langharig, kortharig, zwart, bruin of gevlekt waren. Na enkele foto's van een poes kwam een foto van een hond. Dat verraste de baby's. Ze trappelden intensiever met hun voetjes en maakten meer geluid. Baby's kijken ook met extra aandacht als er een voorwerp bij komt of weg gaat; blijkbaar merken ze het verschil in hoeveelheid op.

Tijd. Rond 4 maanden anticiperen de meeste baby's al op vertrouwde gebeurtenissen. Als de pedagogisch medewerker bij het bed komt staan, strekt de baby zijn of haar armen al uit. Hij of zij verwacht: ik word opgetild. Baby's hebben verwachtingen op handelniveau: als 'dit' gebeurt, zal daarna 'dat' gebeuren. De ordening in de tijd – het dagritme – van baby's wordt nog voornamelijk bepaald door hun opvoeders en door hun eigen bioritme van slapen, eten, drinken, spelen en rusten. Op gedragsmatig niveau hebben baby's al gevoel voor relaties tussen oorzaak en gevolg. Ze trappelen met hun beentjes tegen de mobiel die boven hen hangt en kijken aandachtig hoe deze gaat bewegen; en herhalen dit vele malen.

Ruimte. Rond 9 maanden gaan baby's zoeken naar een voorwerp dat de pedagogisch medewerker voor hun ogen heeft verstopt onder een zakdoek. Het eerste besef ontstaat

dat iets dat je niet ziet, er toch kan zijn. Dit wordt ook wel 'object permanentie' genoemd: het object blijft bestaan, is permanent.

Dreumesen en peuters

Kenmerken van voorwerpen. Zodra kinderen mobiel genoeg zijn om zelf voorwerpen te verplaatsen, gaan ze verzamelen. Ze gaan dingen in groepjes bij elkaar leggen.

Aanvankelijk letten ze daarbij niet op de kenmerken van de voorwerpen. In de zandbak kunnen ze bijvoorbeeld een groepje maken van een veer, twee takken en een steen. In hun tweede jaar gaan de meeste kinderen voorwerpen sorteren die dezelfde functie hebben. Bijvoorbeeld scheppen bij scheppen, en Duplo bij Duplo. Ze leren ook sorteren op kleur of op grootte. In hun derde en vierde jaar leren kinderen om bij het ordenen op meerdere kenmerken te letten. Bijvoorbeeld op grootte en kleur waardoor vier groepen ontstaan: de grote rode ballen, de kleine rode ballen, de grote groene ballen en tot slot de kleine groene ballen.

Hoeveelheid en aantal. Als dreumesen iets lekker vinden, weten ze goed het verschil tussen een grote koek en een kleine koek. Ze zijn geïnteresseerd in volle bekertjes melk en bijna lege; en in de hoeveelheden auto's en poppen. Als ze ergens niet bij kunnen vragen ze hulp aan jou of aan een langer kind; ze zien blijkbaar het verschil tussen kort en lang.

Twee- en driejarigen laten zich nog vaak door het uiterlijk misleiden. Ze denken dat er meer limonade zit in een hoog smal glas, dan in een laag breed glas. Ze kunnen nog niet hoeveelheid schatten door rekening te houden met zowel hoogte als breedte. Ze kijken in de regel alleen naar de hoogte.

Driejarigen krijgen vaak plezier in tellen en ze vinden het leuk om te wegen of te meten en bijvoorbeeld in de groep te onderzoeken welk kind het langste is.

Tijd. Dreumesen worden steeds beter in anticiperen op gebeurtenissen. Ze weten wanneer het ongeveer tijd is om in de kring te gaan zitten, daarna weten ze dat ze vrij mogen spelen en lopen ze alvast naar een speelhoek.

Met driejarigen kunnen plannen worden gemaakt over wat ze tijdens het vrije spelen willen doen. Naderhand kan worden besproken hoe het gegaan is. Peuters begrijpen ook het visueel weergeven van de ordening in tijd: de plaatjes die de opeenvolgende activiteiten op de dag symboliseren. Een week is voor een driejarige echter nauwelijks te overzien.

Inzicht in oorzaak en gevolgrelaties heeft ook te maken met tijd. Eerst gebeurt er wat en dan iets anders. Of je doet iets en dat heeft een bepaald effect. Op gedragsmatig niveau hebben baby's al gevoel voor oorzaak- en gevolgrelaties. Ze trappelen met hun beentjes tegen de mobiel die boven hen hangt en kijken aandachtig hoe deze gaat bewegen en herhalen dit vervolgens nog vele malen. Als dreumesen eenmaal gezien hebben hoe een ander kind een stok gebruikt om iets te pakken dat achter het hek ligt, imiteren ze dat meteen. Ze snappen het verband tussen de stok en datgene wat bereikt moet worden. Driejarigen kunnen eenvoudige logische verklaringen verwoorden.

Ruimte. Het vermogen tot perspectief nemen –snappen wat de ander ziet en weet, is bij jonge kinderen nog niet volledig ontwikkeld. Dit kun je bij kinderen goed zien tijdens verstoppelletjes. Tweejarigen bedekken vaak hun ogen en denken dan dat de ander hen niet ziet. Als kinderen mobieler worden doordat ze kunnen kruipen en lopen, leren ze in rap tempo veel over de ruimte. Op praktisch niveau leren ze hun weg te vinden. In de regel kunnen kinderen van bijna vier ook in taal ruimtelijke begrippen begrijpen en gebruiken zoals boven, onder, langs, achter en voor. Kinderen worden ook vasthoudender bij verstoppen en zoeken. Ze reageren steeds minder vanuit 'uit het oog, uit het hart'. Ze blijven langer zoeken naar een voorwerp dat ze niet zien.

Veiligheid en welbevinden

De houding en motivatie van het kind om de wereld om zich heen te ontdekken is het belangrijkste. Het overdragen van kennis en begrippen om de wereld te ordenen mag nooit ten koste gaan van dit doel. Leerervaringen met vergelijken, ordenen, meten en rekenen zijn vooral ingebed in het spontane spelen en de alledaagse verzorgende activiteiten. Ook de activiteiten die je als pedagogisch medewerker aanbiedt, bouwen voort op de interesses van kinderen: Wie is de grootste? Is er voor iedereen een stukje appel? Wie heeft de hoogste toren gebouwd? Hoe kun je dat weten? Door te meten!

Leren en ontwikkelen

Alle kinderen zijn van nature nieuwsgierig. Maar zonder volwassenen met wie ze hun ontdekkingen kunnen delen stopt de belangstelling snel. Ze hebben actieve volwassenen nodig die samen met hen op onderzoek gaan en hen uitdagen tot zelf nadenken, vergelijken, ordenen en meten.

Leeractiviteiten rond vergelijken, ordenen, meten en rekenen zijn gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

Actief leren door doen en ervaren. Kinderen verwerven actief kennis van de wereld door te handelen, te bewegen en te ervaren. Ze maken grote en kleine stapjes zoals omhoog lopen, kijken op de kast, naar beneden glijden, snel en langzaam lopen, tillen om te voelen of iets zwaar of licht is.

Samen spelen prikkelt tot nadenken. Als jonge kinderen samen spelen worden ze uitgedaagd om hard na te denken. Als ze voelen dat ze iets anders willen, moeten ze dat duidelijk maken aan de ander. In situaties waarin kinderen moeten kiezen – jouw plan of mijn plan– moeten ze extra hard denken.

Zinnvolle situaties leren het snelst. Jonge kinderen leren het snelste als ze emotioneel bij een activiteit betrokken zijn. Spelen vinden kinderen leuk. Maar ze kunnen ook leren omdat iets heel belangrijk voor hen is. Ieder kind wil bijvoorbeeld weten wanneer mamma komt om hem of haar op te halen. Daarom leren ze snel de betekenis van de pictogrammen van het dagprogramma: “Kijk, je hebt net geslapen. Nu mag je fijn gaan spelen. Als de andere kinderen ook op zijn gaan we samen drinken en liedjes zingen in de kring. En dan nog even spelen, en daarna komt mamma jou ophalen.”

Bied veel verschillende ervaringen aan. Kinderen leren tellen bij het lopen, springen of in hun handen te klappen: een, twee, drie. Door de combinatie van bewegen, taal en denken leren ze snel. Veel sneller en met meer plezier dan bij het opnoemen van telwoorden zonder bewegen. Verschil in gewicht leren kinderen bijvoorbeeld door veel ervaring met verschillende voorwerpen. De baby door te spelen met een holle en een massieve plastic bal. Dreumesen en peuters door een doos houten blokken te tillen en een doos Duplo. “Wat is lichter?” “Is de doos met houten blokken misschien te zwaar?” Als die te zwaar is: “Hoe kun je dat oplossen?” Kinderen hebben niet in een keer door wat licht en zwaar is. Dat leren ze door herhaalde én diverse ervaringen.

Taal helpt. De woorden die kinderen leren van hun ouders en pedagogisch medewerkers helpen om kenmerken aan te duiden en ervaringen te ordenen. Terwijl je de kinderen verzorgt of met ze speelt, verwoord je ook steeds de ervaringen van het kind: “Kijk, de puzzel ligt op de kast. Van wie zijn deze schoenen? Ga ze maar passen.”

Actieve stimulerende rol van de pedagogisch medewerker. Alleen het aanbieden van een uitdagende omgeving is voor de meeste kinderen niet voldoende. Veel kinderen beginnen enthousiast, maar zijn snel hun aandacht kwijt. Neem het voorbeeld van de buizen in de zandbak. Veel kinderen komen niet uit zichzelf op het idee dat je buizen ook kunt gebruiken om zand door te gooien. En dat het zand sneller eruit loopt als je de buis scheef houdt. Maar als je zelf een schepje zand door de buis gooit en vraagt: "Waar is het zand nu gebleven?", gaan ze mee in het spel. Ze gaan ook onderzoeken hoe je zand snel en langzaam door de buis kunt laten lopen. Als pedagogisch medewerker speel je in op de spontane ontdekkingen (leermomenten).

Grijp kansen:

- Voor het buiten spelen zoeken kinderen hun schoenen. Maar die zijn op een hoopje beland. Je vraagt: "Wie wil me helpen met de schoenen, welke passen bij elkaar?"
- Tijdens de maaltijd: "Wat is dit?" en je laat vervolgens een sinaasappel zien. "Welke kleur heeft een sinaasappel?" Laat een appel zien en vraag: "Heeft een appel dezelfde kleur?"
- Bij het opruimen: "Wat hoort in de verkleedkist?" "Wat hoort in het keukentje?"
- Kinderen staan samen voor de spiegel zichzelf en elkaar te bekijken: laat hen de verschillen zien.
- Tijdens het bouwen van torens: "Wie heeft de grootste toren?" "Is die even groot als die op de gang? Ga maar kijken."
- Tijdens de lunch. Tel samen met de kinderen de bordjes die op tafel worden gezet: "een, twee, drie...hoeveel kinderen zijn er?" "Zijn er evenveel bordjes als kinderen?" "Hoe kun je dat weten?" Je geeft de kinderen ruimte om naar oplossingen te zoeken.

Laat zelf ontdekken

Voorbeeld: twee kinderen proberen zichzelf in een veel te kleine doos te wurmen. Laat ze rustig hun gang gaan. Dit is hun manier om categorieën te leren als 'ruimtes die groot genoeg zijn' en 'ruimtes die te klein zijn'.

- Buiten spelen: "Kun je de bal niet meer vinden?" "Zullen we Arisha helpen zoeken?" "Waar heb je gespeeld, Arisha?" De kinderen volgen Arisha's aanwijzingen waar ze geweest is. "Ligt de bal onder de boom?" "Achter het muurtje?" "Heeft iemand er iets opgelegd?" "Ligt hij onder de jassen?"
- Verstoppelen: "Ik zie Thijmen niet meer. Waar is Thijmen?"
- Trein spelen: "Kijk de trein rijdt door de tunnel. Waar zal de trein eruit komen?" Tweejarigen verwachten meestal dat de trein de tunnel verlaat op de plek waar hij er in ging.

Leer ze beseffen wat tijd is:

- Je collega is jarig en samen met de kinderen maak je een plan. "Hoe zullen we haar verrassen?" "Wat zullen we doen als ze binnen komt?" En daarna?"
- Praten over ervaringen die met thuis te maken hebben: "Abdul, jij gaat met vakantie, hè? Over hoeveel nachtjes slapen?"
- Bij het ophalen: "Kom je morgen weer op de groep?"
- In de kring: "Wie is er morgen jarig?" "Wat gaan we dan doen met elkaar?" "We gaan eerst... dan... en dan..."
- Op de glijbaan: "Wie kan langzaam naar beneden glijden?" "Wie snel?"
- Oorzaak en gevolg: "Nu doen we de koekjes in de oven. Wat zal er dan gebeuren?" "Hoe komt dat?"

Voorbeelden van materialen om te meten en te ordenen:

- verjaardagskalender
- pictogram met dagprogramma
- klok
- fotomuur met kinderen die aanwezig zijn
- familiemuur: bij wie hoor ik?
- meetlint
- weegschalen
- bakken, stapelbekers, bekers, scheppen en emmers van verschillende maten
- blokken van verschillend materiaal, kleur en grootte
- grotere en kleinere kartonnen dozen die kapot mogen worden gemaakt
- afvalmateriaal zoals wc-rollen, keukenrollen, doppen, noppen, verpakkingspapier

Doe activiteiten die uitnodigen:

Als pedagogisch medewerker kun jij allerlei activiteiten creëren waarin je de kinderen uitnodigt tot vergelijken, ordenen, meten en rekenen. Tijdens het uitvoeren van de activiteiten kun je met collega's observeren waar de aandacht van de kinderen naar uit gaat. We geven enkele voorbeelden van geschikte activiteiten:

- Bekijken van boeken en platen. Deze lenen zich goed om te praten over grootte, kleur en aantal. Er zijn ook speciale telboeken.
- Liedjes zingen en versjes opzeggen. Vaak gaan deze over tellen: Dat is een...dat is twee....en dat is drie! Jonge twee- en driejarigen kunnen een dergelijk liedje meezingen, ook als ze nog niet precies snappen waar de getallen over gaan. Andere liedjes gaan over de plaats in de ruimte: "Op zijn hoofd droeg hij een pluim, in zijn hand een mandje."
- Lotto's en puzzels maken. Via lotto's met plaatjes en kleurendomino's nodig je kinderen uit te ordenen op bepaalde kenmerken. Puzzels dagen kinderen uit te spelen met vormen: "Past 'ie of past 'ie niet?"
- Spelletjes doen. Kinderen doen graag telspelletjes en spelletjes waarin ze leren om zich te bewegen in de ruimte.
- Samen koken. Bij het koken wordt er gewogen en meng je hoeveelheden. Koken heeft ook te maken met tijd; hoe lang moet het worden gekookt of in de oven blijven staan? En koken geeft veel aanleiding om te praten over oorzaak en gevolg: "Hoe kan het dat het deeg warm en hard wordt in de oven?" "Blijft de taart warm?" "Hoe komt het dat ie kouder wordt?"
- Winkeltje spelen. Met geld en weegschaal en allerlei levensmiddelen (handig om lege verpakkingen van levensmiddelen te bewaren).
- Bouwen. Bouwen van torens, huizen, hutten of het aanleggen van een treinrails. Met verschillende materialen. Tijdens het bouwen met de kinderen komen er vanzelfsprekend vragen als: "Past dit?", "Is dit even groot?", "Is dit lang genoeg?", "Staan deze kleuren mooi?", "Is dit niet te zwaar?"
- Knutselen. Ga met de kinderen knutselen met papier, lijm, wc-rollen, plakkertjes etc. Met de kinderen kun je 'veel' dingetjes van een bepaalde kleur of vorm ergens op plakken.
- Met zand en water spelen. Organiseer voor de kinderen een spel met een grote bak water en voorwerpen om water mee te scheppen, zoals flesjes, bekers, bakjes. De kinderen kunnen water overgieten: "Is het even veel?" Ze kunnen ook zandtaartjes maken met behulp van verschillende vormen en onderzoeken hoe zand verandert als je er water aan toevoegt.
- Uitvoeren projecten 'Ik ben ik'. Samen met kinderen vergelijken, meten en vastleggen van lengte, kleur haar, grootte voeten en handen, omtrek lichaam etc.

Samenwerken met ouders

De samenwerking op dit gebied bestaat vooral uit het informeren en uitleggen hoe en waarom je kansen kunt grijpen en bieden op dit gebied.

Als een kind afwijkt van de andere kinderen, bijvoorbeeld omdat het geen ruimtelijke begrippen kent, bespreek dit dan met de ouders.

Observeren en plannen

Kinderen worden voorbereid op de volgende stappen in hun ontwikkeling; ze verwerven de kennis en vaardigheden die in onze cultuur en het onderwijs worden verwacht van vierjarigen. Wij helpen kinderen om de begrippen te leren die zij in de dagelijkse omgang met elkaar en hun materiële omgeving nodig hebben. Uit onderzoek blijkt dat de meeste jonge kinderen hiervoor geen gerichte extra stimulering nodig hebben. Het gewone spelen, het praten met kinderen, het meespelen en meedoen aan een gevarieerd activiteitenaanbod is voldoende.

Als pedagogisch medewerker beschik je over kennis om in de dagelijkse omgang te observeren of kinderen een bepaald begrip kennen en of ze gericht zijn op het begrijpen van verbanden. Bijvoorbeeld bij het opruimen: "Leg de puzzel maar op de bovenste plank". Bij het eten: "Wie heeft nog het meeste melk in zijn beker?" Als een kind regelmatig niet aan je verwachtingen voldoet, bespreek dan met je collega's of zij hetzelfde observeren. Is dat het geval, bespreek dan vervolgens met de ouders hun ervaringen thuis en geef het kind extra aandacht op het achterstandsgebied.

Hoofdstuk 10: Geluid en muziek, dans en beweging

De kern

Geluid en muziek, dans en beweging; ze zijn onlosmakelijk verbonden met de ontwikkeling van baby's en peuters. Het grootste deel van de muzikale ontwikkeling gaat vanzelf en in een mooie wisselwerking met taal, motoriek en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Baby's en dreumesen

Ritmes en klanken horen tot de meest basale ervaringen. Wiegen en liedjes maken baby's rustig. Baby's reageren op de geluiden om zich heen; je kunt aan hun reactie zien of het om vertrouwde of om nieuwe geluiden gaat. Als pedagogisch medewerker kun je daarbij aansluiten door geluiden aan te bieden en te volgen wat de reactie van het kind is.

Vanaf zes maanden groeit het besef, onder andere via kiekeboe-spelletjes, dat iets wat je niet ziet er nog wel is. Baby's leren ook het verband tussen beweging en geluid. Vanaf het eerste jaar gaan kinderen steeds gericht de klanken van de moedertaal oefenen. Eenvoudige liedjes kunnen daarbij een stimulans zijn: ze gaan spontaan klanken en korte stukken 'echoën' en meezingen. Kinderen gaan ook uit zichzelf bewegen op muziek.

De mogelijkheid en drang tot bewegen nemen in het eerste jaar sterk toe. Ze gaan geluiden maken op en met alles dat geluid kan voortbrengen: ieder attribuut wordt op zijn mogelijkheden onderzocht door handelingen eindeloos te herhalen en vervolgens te variëren. In de loop van het tweede jaar krijgen kinderen plezier in het reproduceren van de goede beweging bij de tekst van een liedje. Ze gaan ook spontaan zelf liedjes maken tijdens hun spel. Je hoort ze stukken van bekende liedjes zingen, neuriën en eigen zingzeg-teksten met elkaar combineren terwijl ze bij voorbeeld aan het knutselen, spelen of bouwen zijn.

Peuters

Vanaf het tweede jaar krijgen de teksten van liedjes voor kinderen echt betekenis. Ze leren meedoen met liedjes en bewegingen over dagelijkse dingen: eten, aankleden, opruimen, rondrijden met een kar. Naarmate de motoriek en coördinatie zich verder ontwikkelen, kunnen kinderen steeds gericht eenvoudige muziekinstrumenten gaan bespelen. Je kunt kinderen speels uitdagen door hun speelmanier te imiteren en er vervolgens een kleine variatie aan toe te voegen. Bijvoorbeeld samen spelletjes bedenken met hard en zacht of snel en langzaam. Jonge kinderen hebben hierbij een enorme herhaalbehoefte.

Rond het derde jaar kunnen kinderen meezingen, liedjes die je voorzingt, nazingen en zelfstandig zingen. Voor meezingen is het van belang om hele eenvoudige liedjes te kiezen. En de toon moet aansluiten bij de hoogte waar de kinderen bij kunnen. De stembanden zijn nog niet op dezelfde lengte als die van een volwassene. Hoe langer je stembanden, hoe lager je kunt zingen. Probeer altijd ietsje hoger te beginnen dan je eigenlijk van plan was. Voor de kinderen is neuriën een leuke variatie. Net als lalala-zingen en ritmisch spreken van tekst, bijvoorbeeld als een soort rap.

Rond het derde jaar kunnen bewegen op muziek en zingen ook ondersteunen bij het benoemen, begrijpen en uiten van emoties: stampen als een boze beer, zingen over blijde dingen, benoemen hoe iemands stem klinkt.

Veiligheid en welbevinden

Jonge kinderen zijn extra gevoelig voor prikkels en dat geldt ook voor het geluid om hen heen. Daar komt nog bij dat je je ogen af en toe kunt sluiten, voor de oren is dat ingewikkelder. Het is belangrijk je te realiseren dat jonge kinderen, anders dan volwassenen, nog niet in staat zijn auditieve prikkels buiten te sluiten! Wees daarom alert op de volgende zaken:

- Een open deur kan uitnodigend zijn om even om de hoek te koekeloeren; wat hoor ik daar, wat doen ze? De aandacht van het kind wordt getrokken. Maar dat kan ook storend zijn. De regel 'deuren dicht' kan betekenen 'niet storen'. Dit om overbodige prikkels te vermijden.
- Stilte heeft een belangrijke waarde. Alle indrukken en ervaringen moeten af en toe kunnen rijpen en bezinken. Koester de stilte en zoek hem af en toe bewust op.
- Muziek en dans bieden mogelijkheden tot contact maken en het opbouwen van vertrouwen.
- Er is een groot verschil tussen het effect van instrumentale muziek en muziek waarbij de hele tijd gezongen wordt. Muziek met zang is veel meer aanwezig. Zorg als pedagogisch medewerker voor variatie wat betreft soorten muziek.

Leren en ontwikkelen

Goede muziekmaterialen betekent: eenvoudig te hanteren, veilig en met een goed geluid! Instrumenten die er mooi uitzien, geven nog geen garantie voor een goed geluid.

Interessante materialen om geluiden te ontdekken zijn bijvoorbeeld: schuddoosjes, rain makers, klankstaven en bellenkransen. En natuurlijk: stem, spraak en zang.

Bij van tevoren geplande activiteiten is een goede voorbereiding belangrijk. Heb je de juiste spullen bij elkaar gezocht? Ben je er zelf 'klaar' voor? Hoe ga je de kinderen uitnodigen voor de activiteit?

Het is de kunst kansen te herkennen in de spontane activiteiten van de kinderen tijdens de kring, de lunch, het verschonen of het vrije spel.

Samenwerken met ouders

Kinderen kunnen op allerlei manieren reageren op geluiden: opgewonden, schrikachtig, ontspannen of geruststellend naar anderen toe. Het is goed om ook dit soort informatie met ouders uit te wisselen.

Observeren en plannen

Bij de voorbereiding en planning denk je na over de volgende dingen: Wat doe ik op welk moment? Daarbij is het van belang om onderscheid te maken tussen dagelijkse rituelen en speciale activiteiten. Hoeveel tijd neemt de activiteit in beslag? Met hoeveel kinderen ga ik aan de slag? Dat zijn beslissingen die je in samenspraak met collega's moet nemen en uitvoeren. En bespreek achteraf met collega's hoe het is gegaan en welke dingen je volgende keer anders gaat doen.

Hoofdstuk 11: Beeldende expressie

De kern

Beeldende expressie is een manier van communiceren zonder taal. Kinderen ontwikkelen via beeldende expressie hun motorische en zintuiglijke vaardigheden en kennis van kleuren, vormen en materialen.

Belangrijke ontwikkelingen van baby tot kleuter

Baby's

De activiteiten van baby's hebben vooral een lichamelijk karakter. Ze reageren spontaan met hun hele lijf op kleur en vorm en ook op geur, smaak, tast, geluid en ritme. De beweging en zintuiglijke ervaring zijn het doel op zich op deze leeftijd. Het kind gebruikt het eigen lichaam als materiaal. Bijvoorbeeld verft met zijn handen en niet met een kwast.

Dreumesen en peuters

Evenals bij baby's hebben de activiteiten van dreumesen een lichamelijk karakter. Geleidelijk krijgt het kind meer controle over eigen bewegingen en lijkt het bezig om bepaalde vormen te leren tekenen.

Vanaf anderhalf jaar beginnen kinderen het vermogen te ontwikkelen om zich een voorstelling te maken van zaken die niet fysiek aanwezig zijn. Als het om beelden gaat, beginnen kinderen 'tekeningen' of andere vormen van beeldende expressie te gebruiken om personen, handelingen en voorwerpen aan te duiden, ook als die niet direct waarneembaar zijn.

Vanaf ongeveer tweeënhalf jaar zien kinderen hun kunstwerk als de voorstelling van iets. Als ze iets maken en het blijkt meer op iets anders te lijken, zijn zij 'slim' genoeg om er die 'nieuwe' betekenis aan te geven. Vanaf ongeveer drieënhalf jaar beginnen ze details met elkaar in verband te brengen. In tekeningen is de zogenaamde kopvoeter of koppoter een markant verschijnsel op deze leeftijd.

Veiligheid en welbevinden

Ken jij 'ze' ook?

"Dat oog van zwarte Piet zit toch niet daar?" De pedagogisch medewerker pakt het oog van het plakwerk en plakt het op de goede plek.

Of: *"Gras is toch altijd groen! En een dak rood.....!"*

Ben jij 'ze' ook?

Knip jij nog duizend poten van de duizendpoot.....maal zes want je hebt zes kinderen in je groepje? Of die gele eend met Pasen, die eekhoorn in de herfst, die....

Beeldende expressie is in de jonge jaren geen doel op zich. Als pedagogisch medewerker ben je er niet op gericht kinderen te helpen een bepaald 'product' te maken. Het gaat om plezier in het bezig zijn en de ervaring. Het gaat om vertrouwen van het kind in zichzelf en de wereld.

Als pedagogisch medewerker toon je vertrouwen in de mogelijkheden van de kinderen. Je beoordeelt de krastekening van een dreumes niet op wat het niet is, maar je gaat in op wat het wel is: een uiting van plezier, van iets maken. Als pedagogisch medewerker neem je een onderzoekende houding aan en maak je gebruik van spontane voorvallen, zodat het waarnemen en de creativiteit van de kinderen worden uitgedaagd en gestimuleerd.

Leren en ontwikkelen

Er zijn diverse soorten van activiteiten om beeldend te werken. Deze kunnen zowel binnen als buiten plaatsvinden. Papier, klei, vingerverf en scheerschuim bieden zoveel mogelijkheden! Ook in de natuur vind je diverse voorwerpen en kleuren om mee te experimenteren.

In dit hoofdstuk ligt de nadruk op geïnitieerde activiteiten. Als pedagogisch medewerker bereid je iets voor of bied je iets aan: je inspireert de kinderen. De kinderen reageren daarop en dat wordt weer jouw uitgangspunt. Elke locatie heeft een eigen voorbeeldmap die inspiratie kan bieden. En voel je vrij ook nieuwe ideeën toe te voegen.

Enkele voorbeelden van uitdagende activiteiten voor kinderen

Dozenspel

Ga op ontdekking met dozen. In de ruimte liggen verschillende dozen. Die heb je 's morgens al klaar gelegd: verrassing! Je tilt een van de dozen op..... en het spel kan beginnen. Onder elke doos ligt een ding dat een speciale kleur heeft: een rode appel, een gifgroene auto, de blauwe trommel of een oranje lepel. Grote dozen, kleine dozen; wat past er wel in, wat niet? Pas je er zelf in? Beschilder of beplak samen een grote doos.....

Natuur beleef ik...

Ga met de dreumesen en peuters naar buiten. Geef de kinderen een mand of zakje mee en vraag ze om dingen te verzamelen die ze leuk, gek of mooi vinden. Takken, bladeren, veren, stenen. Bij de voorbereiding zorg je ervoor dat er binnen of buiten op een tafel 'snel' materiaal klaar ligt zoals papier, stof, lijm en schaar. Op die plek brengen de kinderen hun vondsten bij elkaar waarmee ze vervolgens aan de slag gaan.

Schilderijen

Dreumesen en peuters kunnen werken met veel verschillende materialen en gereedschappen: met verf, kwasten, en 'stempels' zoals kurken, aardappels of blokken. En niet te vergeten: vingers, handen, voeten of zelfs het hele lijf. Het papier waarop de kinderen schilderen moet groot zijn; groot genoeg om met 'weidse' gebaren te kunnen werken want de motoriek is nog niet klaar voor schilderen op A4-formaat. Samen opruimen zoals kwasten uitspoelen en ordenen op grootte, de tafel schoonmaken, kan een leuk onderdeel van de activiteit zijn.

Schimmenspel

Hang een witte lap op. Plaats een lamp achter de voorwerpen die je als schaduw op de lap wilt laten zien. Toon voorwerpen. Bijvoorbeeld keukengerei zoals lepels, messen en vorken hebben herkenbare en hele verschillende vormen. De kinderen kunnen dan raden wat ze zien, of welk voorwerp bij welke schaduw hoort. Spelenderwijs leren de kinderen ook het effect van licht, schaduw en silhouet.

Samenwerken met ouders

Voor kinderen is het belangrijk dat de ouders betrokken zijn bij de activiteiten op het kindercentrum en positief reageren op hun kunstwerken en tentoonstellingen. Er zijn vele manieren om ouders te betrekken. Bij het ophalen vertel je wat de kinderen hebben gemaakt of je laat door middel van collages en fotomateriaal zien wat er allemaal gedaan wordt. Ouders vinden het fijn te weten wát hun kind gedaan heeft maar willen ook graag weten hóe hun kind de activiteit ervaren heeft. Vertel dus niet alleen “we hebben gespeeld met scheerschuim”. Vertel ook “Mick reageerde in het begin terughoudend, maar werd in de loop van de tijd steeds vrijer en had er uiteindelijk veel plezier in”. Op die manier kun je opvattingen over de ontwikkeling van kinderen met hun ouders delen.

Het betekent ook respect voor wat de ouders lelijk, vies of gevaarlijk vinden, bijvoorbeeld lijfverven met baby's, krastekeningen van dreumesen, knippen met een schaar door peuters. Als pedagogisch medewerker leg je uit waarom deze activiteiten belangrijk zijn voor jonge kinderen en je zoekt met ouders naar creatieve oplossingen als zij iets niet geschikt vinden voor hun kind.

Observeren en plannen

Bereid de activiteiten voor en inventariseer welke materialen nodig zijn. Tijdens de activiteiten observeer je de kinderen. Wat spreekt ze aan? Wat kunnen ze al? Wat willen ze nog meer? Speel hier op in.

Laat gemaakte werkstukken van de kinderen, zoals een bouwwerk van blokken of Lego, staan. Maak eventueel foto's en verwerk activiteiten periodiek in bijvoorbeeld een collage. Ouders krijgen hierdoor een goed beeld van wat er gebeurt.